

Юлія Шумейко, Олександр Желіба, Тамара Бакка

Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ

Підручник для 3 класу
закладів загальної середньої освіти

(у 2-х частинах)

Частина 2

Київ
«Грамота»
2020

**ДЕРЖАВНИЙ
ГЕРБ
УКРАЇНИ**

**ДЕРЖАВНИЙ
ПРАПОР
УКРАЇНИ**

ДЕРЖАВНИЙ ГІМН УКРАЇНИ

Музика *М. Вербицького*
Слова *П. Чубинського*

Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці.
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

Умовні позначення

	— Поміркуйте!		— робота в парі
	— Прочитайте!		— творче завдання
	— Пограйте!		— медіапомічник
	— Запам'ятайте!		— словник
	— Виконайте!		
	— робота в групі		

Шумейко Ю.

Я досліджую світ : підруч. для 3 кл. закл. загальн. середн. освіти (у 2-х частинах) : Частина 2 / Юлія Шумейко, Олександр Желіба, Тамара Бакка.

ISBN

ISBN

Підручник розроблено відповідно до чинної програми та Державного стандарту початкової освіти (2018) за Типовою освітньою програмою колективу авторів під керівництвом Р. Б. Шияна.

Інтегрований навчальний предмет «Я досліджую світ» об'єднує такі освітні галузі, як мовно-літературна, математична, природнича, технологічна, соціальна та здоров'язбережувальна, громадянська й історична.

Підручник сприятиме розвитку критичного мислення та формуванню дослідницьких умінь у третьокласників, допомагатиме їм розмірковувати й висловлювати думки на різні теми, спостерігати за об'єктами навколишнього світу та робити висновки. У ньому подано завдання різних рівнів (від репродуктивного до творчого), різноманітні форми роботи, створення ситуацій, наближених до життєвих.

У підручнику вміщені науково-популярні та художні тексти, математичні задачі, технологічні картки, медіазавдання, які сприятимуть формуванню цілісної картини світу дитини.

ISBN

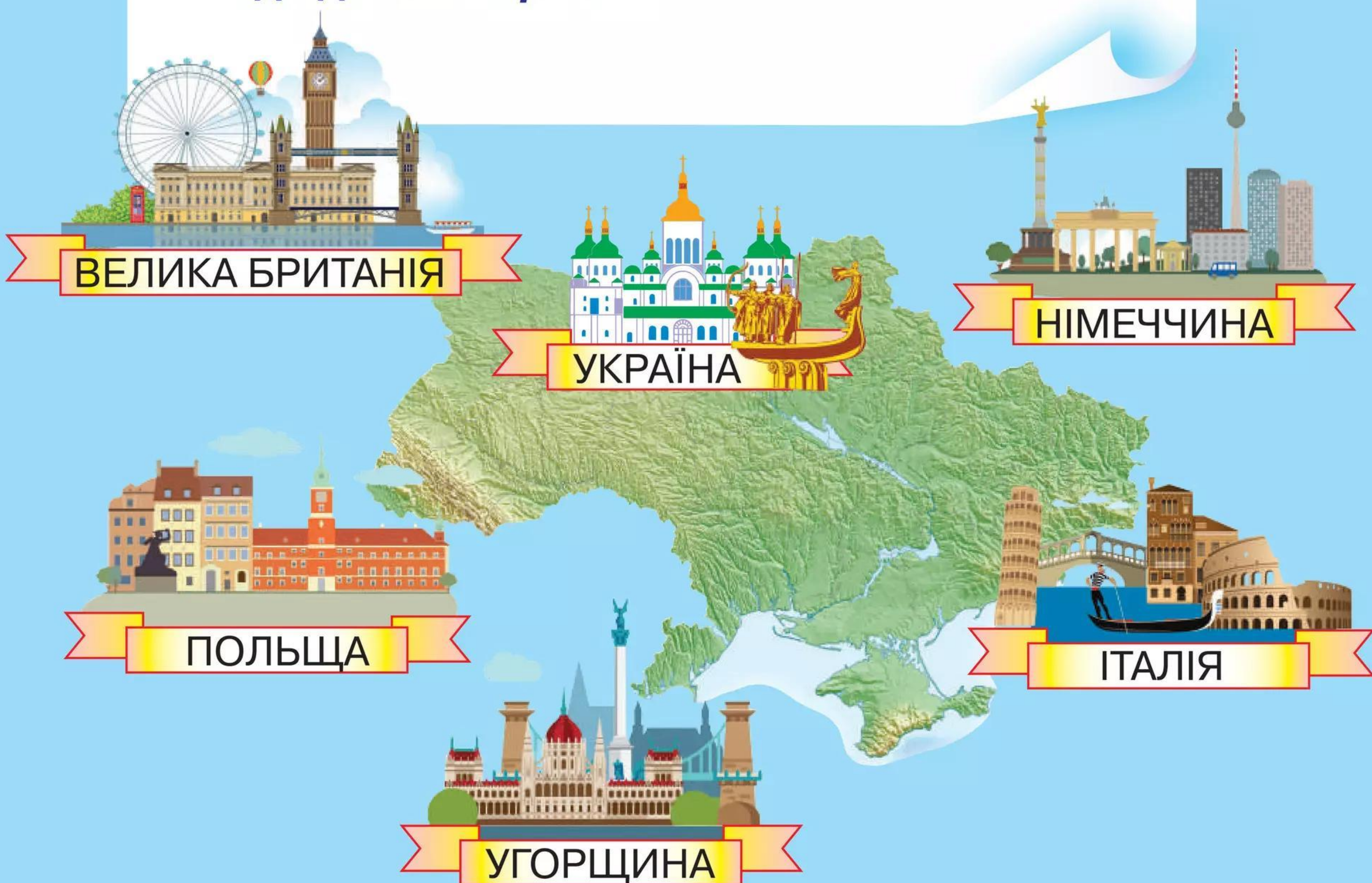
ISBN

РОЗДІЛ 5

МИ — ГРОМАДЯНИ

У цьому розділі ми будемо шукати відповіді на запитання:

- Якою державою є Україна?
- Який закон в Україні є основним?
- Що об'єднує громадян України?
- Які права й обов'язки мають громадяни України?
- Чим цікава історія України?
- Яких людей в історії України ми називаємо видатними?
- Які історичні та культурні пам'ятки є в Україні?
- Які держави є сусідами України?
- Які традиції шанують європейці?
- Які історичні та культурні пам'ятки варто відвідати в Європі?

§ 17–18. НАША КРАЇНА

1. Україна — незалежна держава

- Чи знаєте ви, де розташована Україна?

Україна — це велика незалежна держава, яка знаходиться в центральній частині Європи.

Сусіди України: Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія, Молдова, Білорусь, Росія.

Державою називають країну, якій належить певна територія.

Населення держави об'єднується для організації спільного життя й створює органи влади, символи, гроші, укладає закони. Людей, які належать до певної держави, мають права й відповідні обов'язки, називають **громадянами** та **громадянками**.

Бути свідомим громадянином в Україні означає:

- з повагою ставитися до місця, у якому живеш, берегти природу;
- поважати символи, культуру та мову;
- шанувати традиції українського народу;
- дотримуватися законів України;
- поважати права інших людей.

Життя громадян в державі підпорядковується законам.

Закон — це загальнообов'язкове правило для всіх громадян, які проживають у певній державі.

Основним Законом України є Конституція. Це найважливіший документ держави, який впливає на життя всіх громадян.

- Порівняйте територію України з іншими європейськими країнами. Назвіть європейські держави — сусідів України.

Це цікаво

В Україні знаходиться умовний географічний центр Європи. Він розташований у селі Ділове Рахівського району Закарпатської області. Тут встановлено двометровий прямокутний знак, на якому написано: «Постійне, точне, вічне місце...»

- Прочитайте запропоновані статті з Конституції України. Поясніть, як ви їх розумієте.

Стаття 1. Україна є незалежна держава.

Стаття 4. В Україні існує єдине громадянство.

Стаття 10. Державною мовою в Україні є українська мова.

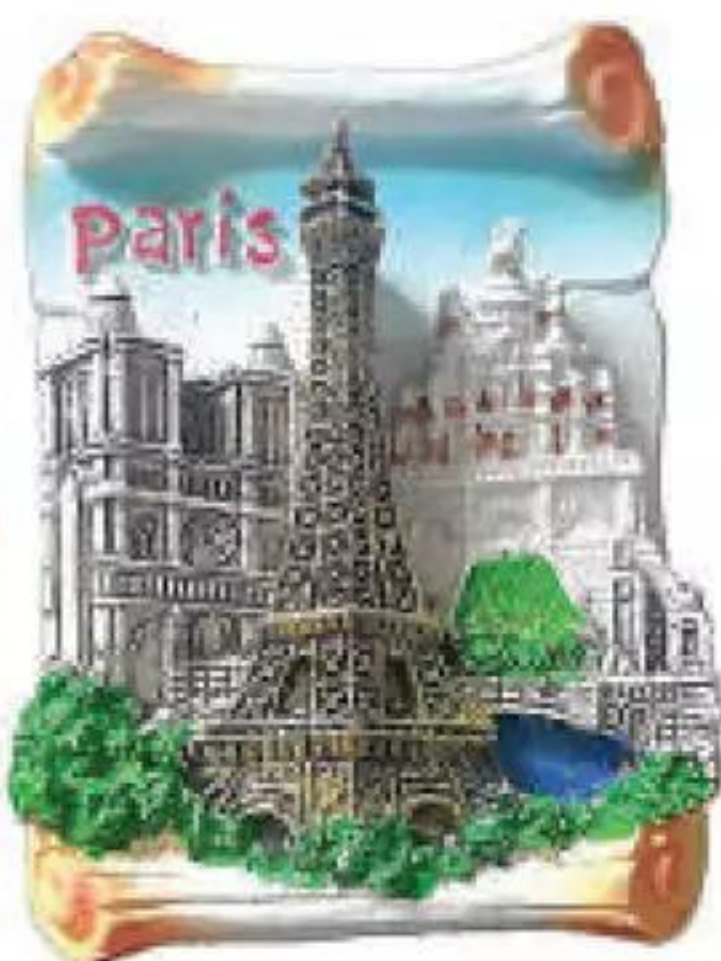
Україна має багату природу: безкрайні степи, зелені ліси, високі гори — Карпати та Кримські, теплі моря — Чорне й Азовське. В Україні понад тисячу міст. Великими містами нашої країни є Київ, Дніпро, Одеса, Львів, Харків, Запоріжжя. В Україні налічується майже сімдесят тисяч річок. Дніпро — найбільша річка України, на його берегах розташована столиця України — Київ.

- Розгляньте карту України. Покажіть столицю нашої держави. Назвіть міста, які є обласними центрами. Розкажіть, до яких міст ви подорожували.

розпочинайте словами: «Відстань від Києва до...» Яке місто з поданих найвіддаленіше від Києва?

4. Створіть макет магніту свого міста або села.

5. **Гра «Міста».** Назвіть по черзі населені пункти України, які ви знаєте. Кожна наступна назва має починатися з останньої букви попереднього слова. Якщо буде складно, використайте карту України.

6. Складіть і запишіть есе на тему «Для мене Україна — це...».

2. Права й обов'язки громадян України

В Україні громадяни наділені певними правами й обов'язками, закріпленими в Конституції України. Кожна дитина теж є громадянином України. Ви повинні знати свої права та виконувати обов'язки.

• Назвіть за схемою, які права мають діти в Україні. Чи порушують ваші права? Якщо так, то коли та як це відбувається?

Виняткової турботи потребують діти з інвалідністю та фізичними обмеженнями, а також діти без сімей. Жодну дитину не можна принижувати, ображати або примусово залучати до праці. У разі порушення її прав дитина повинна звернутися за допомогою до дорослих. Це можуть бути батьки, учителі, психолог.

Діти мають і певні обов'язки:

1. Поважати та любити близьких і друзів.
2. Не принижувати гідності іншої людини.
3. Поважати співрозмовників, коректно й тактовно висловлювати свої думки.
4. Дотримуватися прийнятих правил поведінки.
5. Виконувати всі види обслуговуючої праці.
6. Цінувати й дбати про своє здоров'я.

Усі громадяни є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Створіть мапу думок «Обов'язки громадянина».

Запитання та завдання

1. Чому права й обов'язки громадян тісно пов'язані між собою?
2. Які права дитини зашифровані в поданих піктограмах? Створіть піктограми до інших прав.

3. Розгляньте малюнки. Які права казкових персонажів порушено?

3. Історія України

Народ України складається з українців, яких більшість, та інших народів: греків, болгар, білорусів, росіян, поляків, татар та ін. Створення народу України відбувалося протягом багатьох сотень років.

Назви перших народів, які проживали на території України, не збереглося, оскільки люди не мали писемності. Вони займалися полюванням, збиральництвом і рибальством. Розвиток умінь догляду за рослинами та приручення тварин привели до поділу людських спільнот: у степах займалися переважно скотарством, а у лісостепах — землеробством. Безпосередніми предками українців вважають **давніх слов'ян**.

Прочитайте вірш.

НАШІ ПРЕДКИ — СЛОВ'ЯНИ

Над озерами, річками,
На полянах лісових,
На стрімких високих горах,
На просторах степових, —
Де лише сіріє стежка
Або вкрився збіжжям лан,
Скрізь розкидались оселі
Наших прадідів слов'ян.
Оселялись цілим родом:
Що людина, як одна?!
Кревні люди — рід складали,
Кревні роди — племена.
Наймудріший і найстарший
Цілим родом керував,
Видавав щодня накази,
Правив, милував, карав.
Кожне плем'я мало князя,
Князь судив, водив на бій,

Першим був він у відвазі
 І у мудрості своїй.
 А коли ставав нездатним
 До ладу і боротьби,
 Віче іншого на князя
 Вибирало без журби.
 На річках, високих горах,
 Серед багон і болот
 Городи, міцні твердині
 Будував собі народ.
 Коли ворог йшов війною,
 Метушилось все, як рій,
 Замикалися ворота,
 Починався лютий бій.

Олександр Олесь

- Випишіть незрозумілі слова. За допомогою мережі Інтернет з'ясуйте їхнє значення.
- Які факти з життя слов'ян повідомляє автор?
- Порівняйте життя наших предків і сучасне життя.
- Які прикметники вживає автор вірша? З якою метою?

Важливим етапом історії України є період, коли країною правили князі, влада яких передавалася їхнім дітям. Княгиня **Ольга** правила Руссю-Україною 20 років, закладала нові міста й села. Князь **Володимир Великий** поширив християнську віру. Князь **Ярослав Мудрий** будував міста, створював нові закони, будував школи й бібліотеки. У Софійському соборі, закладеному при ньому, була велика бібліотека, яка славилася на всю Європу.

Наступним значущим етапом в історії України було козацтво. Для захисту країни були створені збройні загони **козаків**. Видатними козацькими гетьманами й отаманами були: **Петро Конашевич-Сагайдачний, Богдан Хмельницький, Іван Мазепа**.

Протягом багатьох років Україна перебувала в складі сусідніх держав. І лише в 1991 р. наша країна стала не-

залежною. **24 серпня** святкують **День Незалежності України**.

1 2 3 4 5 Розв'яжіть задачі 6 7 8 9 0

1. До князя в палац прибуло 48 гостей. Два десятки з них було із сусідніх країн. Скільки прибуло земляків князя?

2. У козацькому загоні було 67 стрільців з рушницями, козаків зі списками — на 39 менше, гармашів — у 4 рази менше, ніж списників. Скільки було гармашів у загоні?

3. Богдан Хмельницький розпочав промову о 10 год 35 хв, а закінчив об 11 год 15 хв. Який час було витрачено на промову?

?? ?? ?? ?? ?? **Запитання та завдання** ?? ?? ?? ?? ?? ??

1. Які народи живуть в Україні? Розгляньте малюнки. Опишіть національний одяг зображених народів. Намалюйте українців і українок у національному вбранні.

Кримські татари Угорці

Поляки

2. Хто зображений на гривнях? Назвіть інших відомих українців, які зображені на українських грошах. Розкажіть у класі про їхній вклад в історію України.

Гривня — грошова одиниця.
Гривна — прикраса.

3. Розгляньте репродукції картин українських художників. Опишіть картину: хто на них зображений, які кольори обрали художники, який настрій викликає перегляд репродукцій картин.

О. Штанко.
Князь
Ярослав
Мудрий

Н. Павлусенко.
Гетьман
Іван Підкова

- Дізнайтеся з Інтернету чи енциклопедії, який внесок в історію України зробили ці історичні особи.
- Знайдіть інформацію з різних джерел про видатних осіб історії, науки, культури, спорту та підприємництва. Складіть таблицю «Визначні люди моєї країни» (у зошитах).

Визначні люди	Їхня роль у житті України

4. Історичні та культурні пам'ятки України

В Україні багато відомих архітектурних пам'яток. До Світової спадщини ЮНЕСКО належить 7 історичних об'єктів України.

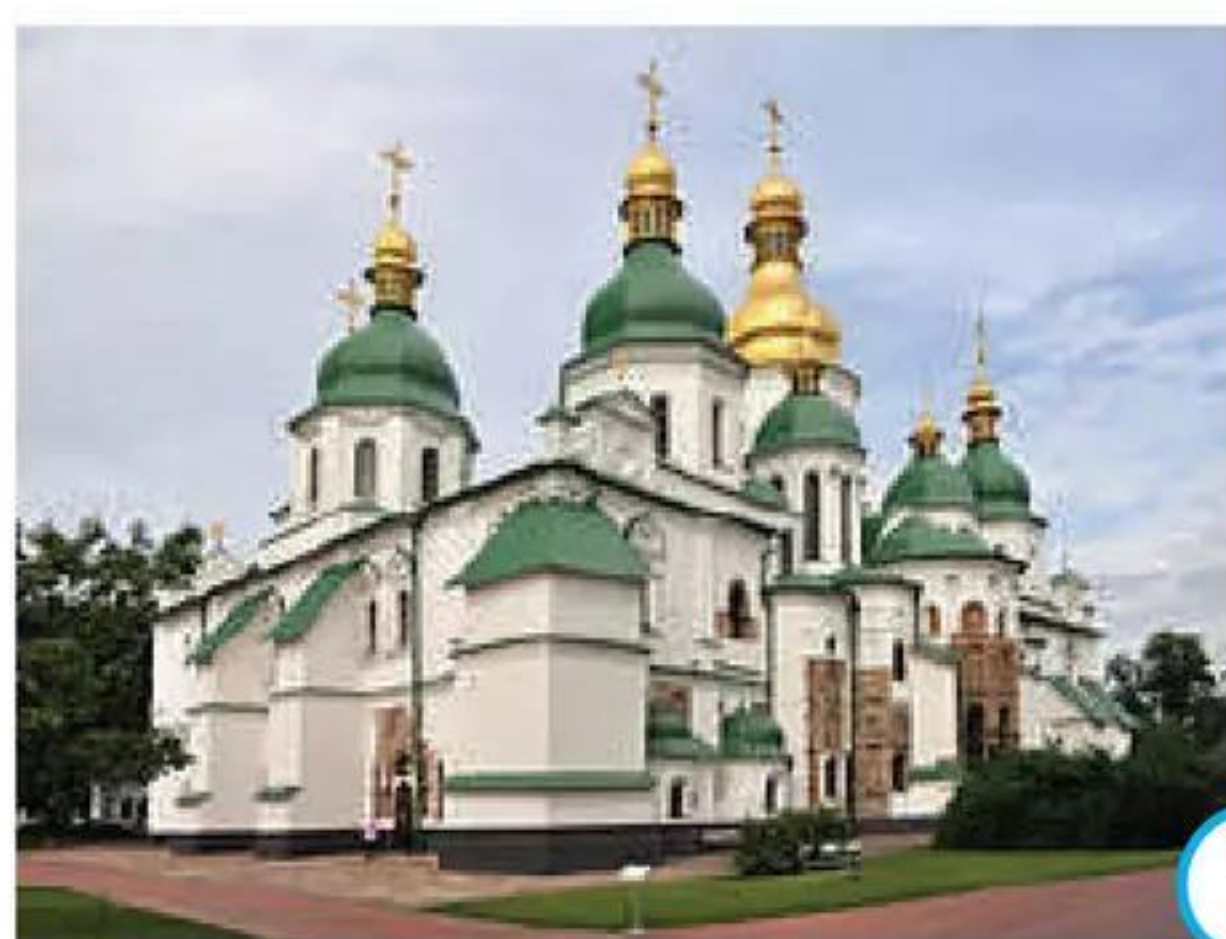

Світова спадщина ЮНЕСКО — видатні культурні та природні цінності, що вважаються надбанням людства.

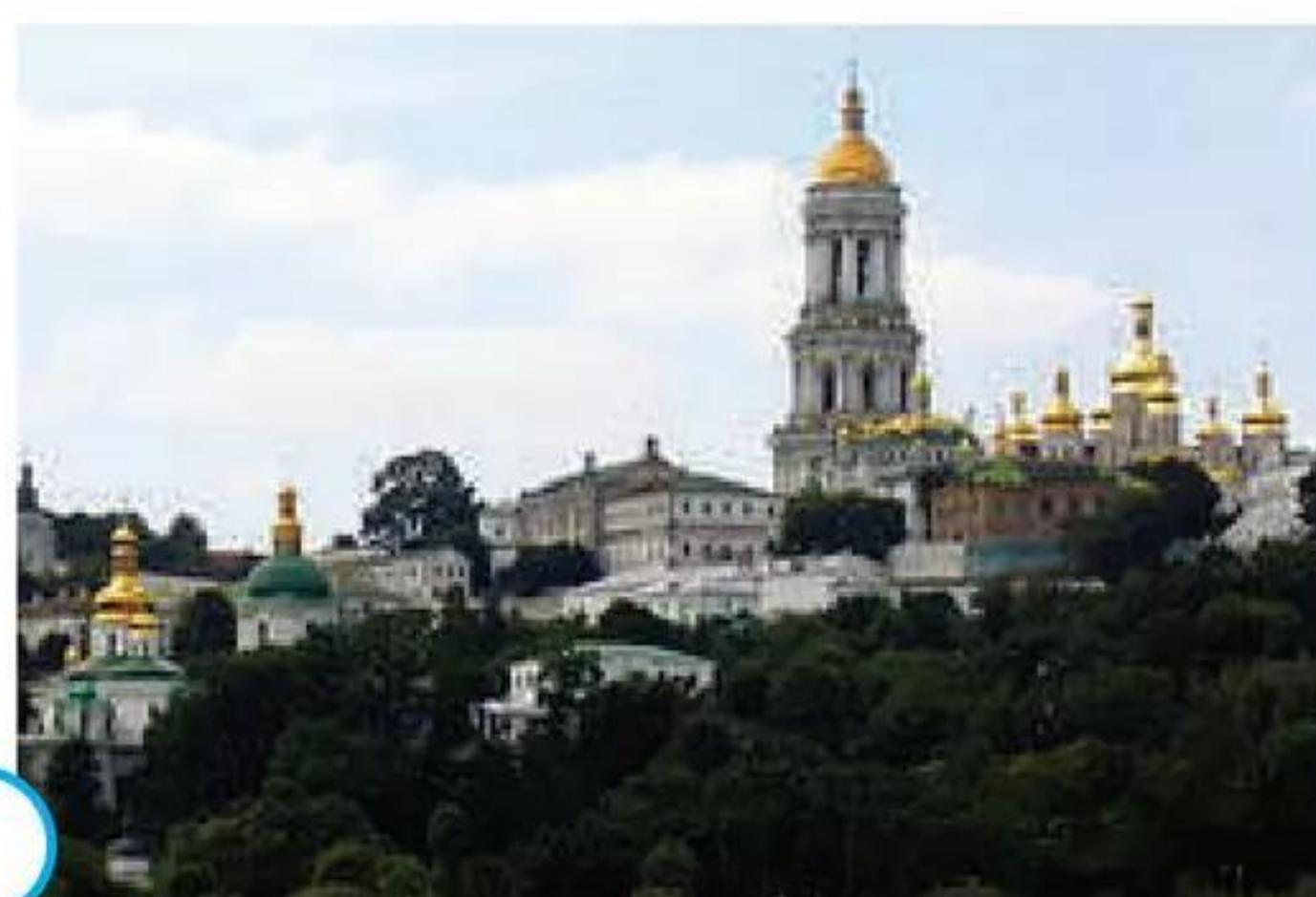
В Україні існує багато інших історичних пам'яток. З плином часу ці споруди поступово руйнуються, тому потрібно шанувати й зберігати те, що залишилося. Інші пам'ятки історії, матеріальної та духовної культури нашого народу зберігають в музеях України.

- Розгляньте ілюстрації. Прочитайте назви історичних об'єктів України, що входять до Світової спадщини ЮНЕСКО.

1
Собор Святої Софії та прилеглі чернечі будівлі, Києво-Печерська лавра

2
Ансамбль історичного центру Львова

3
Дуга Струве

4
Букові праліси Карпат та інших регіонів Європи

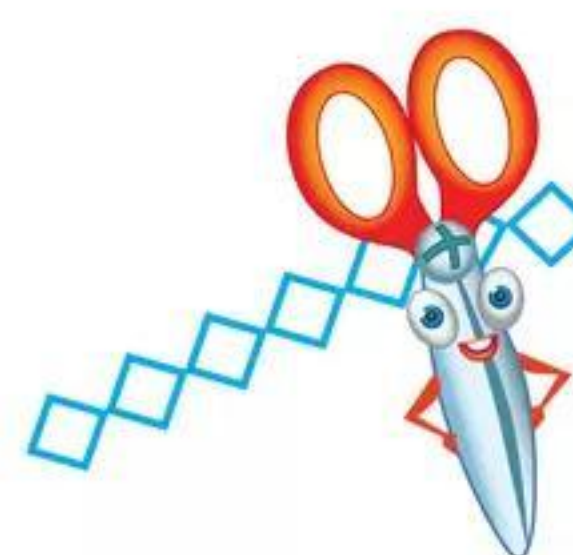
5
Резиденція митрополитів Буковини та Далмації

6
Дерев'яні церкви Карпатського регіону Польщі й України

7
Стародавнє місто Херсонес Таврійський

Архітектурна пам'ятка

Предмети та матеріали: аркуш білого паперу, клей, ножиці, олівці.

Етапи роботи

1. З допомогою дорослих знайдіть у мережі Інтернет макет архітектурної пам'ятки та роздрукуйте його.

2. Розфарбуйте макет олівцями.

3. Виріжте та склейте.

4. Зробіть фото створеного макету пам'ятки та завантажте його на веб-сторінку класу.

Запитання та завдання

1. Які історичні та культурні пам'ятки України ви відвідували? Що вам запам'яталося?
2. Прочитайте назви пам'яток України. Назвіть перелік об'єктів, які можна побачити під час їх відвідування.
 - Тарасова гора, місто Канів, Черкаська область;
 - Тюльпановий дендропарк, місто Кропивницький, Кіровоградська область;
 - Центр народного мистецтва, село Петриківка, Дніпропетровська область;
 - музей «Писанка», місто Коломия, Івано-Франківська область.

- Що ви уявляєте, коли чуєте слово *Україна*? Сконструйте за допомогою «Lego» карту України.

0001100

5. Веб-ресурси

100110011100001110000011110000011100000110

Інтернét — це глобальна всесвітня мережа, у якій зібрано відомості з усього світу.

Там можна відшукати словники, енциклопедії, твори різних письменників, картини художників. Можна подивитися фільми, мультфільми та телепередачі, дізнатися про погоду, результати спортивних змагань, послухати музику. Усі ці відомості розміщені на сайтах.

Сайт — це група пов'язаних між собою веб-сторінок, які поєднані єдиними оформленням і змістом.

Сайт можна порівняти з книжкою, тому що сайти теж складаються із сторінок, які називаються *веб-сторінками*.

Веб-сторінка — це електронний документ, який може містити текст, фотографії, малюнки й інші дані.

Гра «Що ви знаєте про Інтернет?». Дайте відповідь на запитання. За потреби скористайтесь довідкою.

- ✓ Як називається глобальна мережа, яка з'єднує комп'ютери всього світу?
- ✓ Яку назву має електронний документ, підготовлений для розміщення в Інтернеті?
- ✓ Як називається комп'ютерна програма, яка знищує інформацію або викрадає й передає її?
- ✓ Як називається група пов'язаних між собою веб-сторінок?

Довідка: сайт, веб-сторінка, Інтернет, вірус.

Запитання та завдання

1. Запустіть програму-браузер. Уведіть в адресний рядок адресу <http://kazkar.info/>. Перегляньте вміст сайту. Назвіть перелік розділів, з яких він складається. У розділі «Усе для дітей» знайдіть вірш Г. Чубач «Моя країна». Прочитайте його виразно. Скопіюйте та збережіть у файлі з власним ім'ям. У розділі «Медіатека» знайдіть і перегляньте мультфільм «Івасик-Телесик». Розкажіть, які права хлопчика було порушено.
2. Знайдіть сайт за ключовими словами «Національна бібліотека України для дітей». Перевірте адресу сайту (<http://chl.kiev.ua/Default.aspx?id=5646>). У розділі «Держава і право» знайдіть сторінку «Твої права». На цій сторінці знайдіть назву «Права дитини». Перегляньте презентацію. У якому документі записані права дітей?

§ 19. МИ — ЄВРОПЕЙЦІ

1. Держави-сусіди України

На планеті Земля налічують майже 200 країн. Вони відрізняються між собою місцем розташування, площею та кількістю населення. Кожний народ різних країн світу має свою історію, мову, культуру, традиції та звичаї.

До європейських країн належить 50 країн. Україна є другою за величиною європейською країною. Країни об'єдналися в спільноту під назвою **Європейський Союз**. На початку його заснування до складу входило лише шість країн, а станом на 2020 р. їх налічують 27. Країни Євросоюзу мають спільну грошову одиницю — *євро*, забезпечують вільне пересування людей у межах своїх територій. Уряди країн спільно приймають рішення про торгівлю, охорону навколишнього середовища, освіту, охорону здоров'я, мобільний зв'язок тощо.

Країни Європи дбають про спільні цінності, які важливі для всіх людей: мир, повага до людини, можливість робити вільний вибір, рівні умови та закони для всіх. Україна прагне дотримуватися європейських цінностей.

Прапор
Євросоюзу

- Поясніть значення прислів'я.

Добрий сусід — найближча родина.

Сусідами можуть бути не тільки люди, а й країни. Щоб зберегти дружні відносини з ними, треба знати їхні особливості та з повагою ставитися до них.

Євро — грошова одиниця

- Використовуючи карту, назвіть сусідів України: на півночі, сході, північному-заході, заході, південному-заході.

Прочитайте вірш.

СТОЛИЦІ СВІТУ

Я знаю назви країн світу
І їх столиці я вивчаю!
У Англії — це Лондон, знайте,
Британці королеву мають!
В Німеччині — Берлін столиця,
Париж у Франції стоїть,
Київ — столиця України,
Що синьо-жовтим майорить!
Є Амстердам у Нідерландах,
В греків Афіни височать,
Берн у Швейцарії гніздиться,
«Брюссель!» — у Бельгії кричать,
Угорці мають Будапешт,
У Білорусі — Мінськ столиця,
В Румунії — це Бухарест,
У Сербії Белград гніздиться!

О. Мосевич

- Назвіть країни та їхні столиці.
- Полічіть кількість власних іменників у тексті. У які 2 групи можна їх об'єднати? Поясніть правила написання власних іменників.

2. Європейські традиції

Європейці шанують свою історію, дотримуються традицій та звичаїв, які передають з покоління в покоління. Кожна країна має свої особливості та характерні лише їм ознаки свята.

Найважливішим святом багатьох європейців є **Великдень**. Напередодні цього дня німці прикрашають писанками великоднє дерево на своєму подвір'ї. У декорованому кошику польські священники освячують писанки у Велику суботу. В Англії як символ Великодня шанують кроликів, які приносять для слухняних дітей шоколадні яйця.

Різдво теж святкують по-різному. У Греції в ніч перед Різдвом діти ходять від будинку до будинку й співають колядки. У Німеччині в цю ніч у вікнах кожного будинку горить різдвяна свічка. У Фінляндії ялинку прикрашають незвичайними іграшками: наприклад, підвісками з геометричних солом'яних фігур різних форм.

Батьківщиною **Хеловіна** — свята всіх святих — є Ірландія. Житло прикрашають святковим декором. Головний символ свята — гарбуз. З гарбуза вирізують середину, прорізають очі, рот і ставлять усередину свічку. У цей день діти в костюмах різноманітних персонажів відвідують сусідів, які пригощають їх цукерками, проводять костюмовані вечірки.

День Святого Валентина, або **День весни**, бере свій початок в Італії. Магазини прикрашають цукерками. Їх прийнято дарувати в цей день. Особливо популярними є укриті шоколадом маленькі горішки фундука. У кожній цукерці міститься записка з привітаннями.

Запитання та завдання

1. Які традиції європейських країн подібні до українських? А що їх відрізняє? Чому?
 2. Прочитайте народні казки країн Європи. Назвіть їхні спільні та відмінні ознаки.
- Виберіть одну з казок, розподіліть ролі та прочитайте казку в особах.

Прочитайте казку.

ЛИСИЦЯ І ЯСТРУБ

(Шотландська народна казка)

Сів якимось Яструб на березі річки й задрімав на теплому від сонця камені. Підбігла до нього хитра Лисиця та й ухопила своїми гострими зубами.

— Ой, не їж мене! — заблагав її Яструб. — Відпусти на волю, а я за це знесу тобі яйце завбільшки з твоєю головою.

«Ох, і пощастило ж мені! — подумала Лисиця. — Такого птаха впіймати! Справжнісінький скарб!»

Розтулила вона зуби й випустила Яструба.

А Яструб сів на гілці дерева та почав дражнити дурну Лисицю:

— Не знесу я тобі яйце завбільшки з твоєю головою, — сказав він. — Не знесу через те, що не можу. Зате дам тобі три поради. Перша порада: ніколи не вір абикому. Друга порада: не засмучуйся через дрібниці. І третя порада...

— Тут Яструб подивився на голодну лисицю й помовчав... — Третя порада така: що впіймала, те тримай міцно.

Прочитайте казку.

ЛИСИЦЯ І КУРІПКА

(Французька народна казка)

Побачила якось на узліссі Лисиця сіру Куріпку та й питає:
— Скажи-но, Куріпонько, як це ти примудряєшся вдень спати?

— А так собі. Сховаю голівку під крильце та й сплю. Ось подивися!

А лисиці того тільки й треба. Стрибнула вона до Куріпки, ухопила її за крильце та й помчала геть. Коли Лисиця пробігала понад річкою, побачили її пралі й загукали:

— Ви гляньте! Ви тільки гляньте! Лисиця тягне Куріпку!

— Що воно за нахаби тут живуть! І не соромно їм пхати носа в чужі справи? — тихенько сказала Куріпка.

«Справді, хіба це їх обходить?» — подумала Лисиця, і закортіло їй вилаяти праль. Розціпила вона зуби, але не встигла й слова мовити — Куріпка шасть у неї з пащі! Злетіла вгору й на дубовій гілці вмостилася.

— Ніколи не треба базікати! — мовила Лисиця.

А куріпка їй відказує:

— Правду кажеш, Лисичко! А вже спати лягати раніше пори — і поготів!

3. Історичні та культурні пам'ятки світу

Кожна країна світу красива по-своєму, має безліч історичних і культурних пам'яток. Європа особливо багата спорудами, які мають давню історію. Пам'ятки європейської історії та культури є символами певної країни чи міста. Подорожуючи європейськими країнами, обов'язково треба дізнатися про їхні пам'ятки та відвідати їх.

- За інформацією в таблиці розкажіть про відомі культурні пам'ятки Європи, країну та місто їх розташування, особливості створення. Доповніть таблицю іншими прикладами.

Біг-Бен (Велика Британія, Лондон)	Лувр (Франція, Париж)	Собор Святого Петра (Ватикан)
		
Годинникова вежа із старовинними дзвонами всередині. Її висота — 96 м. Годинник має чотири циферблати. Кожні 15 хв звучать малі дзвони, а Великий дзвін сповіщає про початок нової години.	Один з найбільш відвідуваних музеїв світу, у якому зібрана колекція експонатів за останні 800 років. Нині Лувр нараховує 400 тис. експонатів.	Католицький собор, який є найбільшою християнською церквою у світі. Він уміщує майже 60 тис. осіб.

Будівництво вежі

Предмети та матеріали: пластмасовий конструктор.

Етапи роботи

1. Створіть з деталей пластмасового конструктора замок за зразком або власним задумом.

2. Придумайте історію, яка могла б у ньому трапитися.

1 2 3 4 5

Розв'яжіть задачі

6 7 8 9 0

1. Один квиток до Лувра коштує 17 євро для дорослих, дітям до 18 років відвідування музею є безкоштовним. Скільки євро за відвідування музею заплатить родина з 5 осіб, серед яких діти п'яти, десяти та дванадцяти років?

2. Будівництво собору Святого Петра у Ватикані розпочалося 18 квітня 1506 р. Скільки років цій знаменитій культурній пам'ятці?

0001100

4. Гіперпосилання

100110011100001110000011110000011100000110

Кожний сайт має головну сторінку, з якої можна потрапити на інші сторінки цього сайта або на сторінки інших сайтів. Для цього можна скористатися гіперпосиланнями.

Гіперпосилання — це частина тексту, малюнок або кнопка, клацнувши на які, можна відкрити інший об'єкт або перейти на наступну веб-сторінку.

Текст, що є гіперпосиланням, може бути підкресленим або виділеним іншим кольором, малюнок — виділений рамкою. Якщо навести вказівник миші на гіперпосилання, то Wikipedia вказівник набуває вигляду руки.

Якщо клацнути гіперпосилання лівою клавішею миші, то може відбутися перехід в інше місце тієї ж веб-сторінки, перехід на іншу веб-сторінку, запуск програми на виконання.

Запитання та завдання

1. Навчіться використовувати гіперпосилання.

Запустіть програму-браузер. Уведіть адресу сайта дитячої бібліотеки chl.kiev.ua. Перейдіть по веб-сторінках сайта за допомогою гіперпосилань:

Почитайко → Література українською мовою → 17 сторінка → казка «Попелюшка». Ганс Крістіан Андерсен.

2. Прочитайте інформацію про казкаря, натиснувши на гіперпосилання:

Андерсен, Ганс Крістіан.

3. Назвіть країну, у якій він жив і працював.

4. Знайдіть на карті Європи цю країну та зображення її прапора.

5. Придумайте та намалюйте казкового героя України. Придумайте казку про його мандри Європою.

РОЗДІЛ 6

ВЧИМОСЯ ВЗАЄМОДІЯТИ В СПІЛЬНОТІ

У цьому розділі ми будемо шукати відповіді на запитання

- Які емоції та почуття може переживати людина?
- Як будувати особисті стосунки?
- Що таке рівність?
- Які людські чесноти потрібно формувати?
- Яку допомогу треба надавати людям з інвалідністю?
- Чому важливо вміти відмовляти?
- Як навчитися співпрацювати в команді?
- Які ролі можна виконувати в групі?
- Які стосунки можуть виникати між людьми?
- Чому дружба є найціннішим скарбом?

§ 20. ЕМОЦІЇ І ПОЧУТТЯ

1. Емоції та почуття

- Що таке *емоції*? Які емоції ви можете переживати? Від чого це залежить?

Емоції — це відчуття, що виникають під час певної ситуації чи від об'єкта.

Емоції можуть проявлятися в рухах обличчя чи тіла, у підвищенні або пониженні голосу, інтонації. Спостерігаючи за людиною, можна визначити емоцію, яку вона переживає. Емоціями є відчуття, коли вам радісно, образливо, гнівно, цікаво, страшно, соромно. Переживання можуть виявлятися не тільки емоціями, а й різноманітними почуттями.

Почуття — це ставлення до когось чи чогось.

Почуття — це, коли ви: любите, дружите, сердитесь, співчуваєте, боїтеся, радієте, виявляєте поважність, байдужість або здивування.

- Визначте, які емоції переживають діти, зображені на світлинах. Розкажіть, чи переживали ви такі емоції. Коли це відбувалося?

Емоції можуть бути позитивними та негативними. **Позитивні емоції** (радість, упевненість, спокій, захоплення) поліпшують настрій, допомагають зберегти здоров'я, сприяють довголіттю. **Негативні емоції** (страх, злість,

смуток, незадоволення, недовіра) погіршують настрій, можуть бути причиною виникнення різних захворювань.

На емоції людини впливають події навколишнього світу, явища погоди, поведінка людей. Радість, смуток, нудьга, почуття вини, щастя та образа — усі ці емоції ми переживаємо майже щодня. Але не завжди діти й навіть дорослі можуть справитися з емоціями. Буває так, що вони керують діями людини, заважають розуміти інших. Тому важливо впізнавати свої та чужі почуття, навчитися контролювати свої емоції, співчувати й розуміти тих, хто знаходиться поруч.

Як можна керувати власними емоціями?

- Якщо тобі нудно, не вмикай одразу телевізор. Краще візьми олівці й намалюй нудьгу, наприклад відьму, або зліпи її з пластиліну. Потім можна погратися в детектива: пошукай удома найнудніші місця.
- Якщо ти з будь-якої причини почуваєшся ображеним, не приховуй цього. Обов'язково скажи про свої почуття тому, хто тебе образив.
- Справжню сміливість легко переплутати з вигаданою, яка зветься вихвалянням. Щоб проявити сміливість, можна зізнатися в провині або ж не погодитися з друзями, які підмовляють до дурних ігор (За Г. Касдепке «Велика книжка почуттів»).

Прочитайте оповідання.

РАДІСТЬ

Раніше від бабусі Дарини ніхто не встає. Сьогодні Тетянка прокинулася раненько, вибігла надвір, а бабуся вже порається на городі, кущі помідорів підв'язує.

Зачувши, як Тетянка лопотить босоніж по стежці, розігнулася:

— Доброго ранку, онучко!

Очі бабусині всміхаються, помережане зморшками обличчя аж світиться.

— Чому це ви так радієте, бабусю? — запитує Тетянка.

— Радію, бо день он який ясний та погожий! Сонцю радію, городині й садовині сонечко силу дає. Помідори вже до-

стигати починають, яблука он які красуються. А дині як пахнуть! Я там одну жовтеньку нагледіла, зірвати тобі?

Бабуся розрізала диньку, Тетянка скуштувала.

— Смачна? — запитала бабуся.

— Як мед!

— А чим пахне?

— Сонцем!

Якось прокинулася Тетянка — хтось тарабанить по даху. Може, кіт Рудько туди забрався та й витанцьовує?

На ґанку стоїть бабуся — рада-радісінька.

— Чому це ви радієте? — запитує Тетянка. — Сонця ж немає, хмарно.

— А поглянь: який дощик іде! Лагідний, теплий. Напоїть земельку й вродить вона всякого збіжжя, садовини й городини. Будуть на зиму комори повні. Тому й радію.

Бабусина радість передалася й Тетянці, і гайнула вона по калюжках витанцьовувати.

— Побігай під дощем, то хутчіш підростатимеш, — приказує бабуся. — І мені, і дідусеві, і мамі, і татові на радість!

За В. Чухлібом

Збіжжя — рослини та зерно хлібних злаків.

- Розкажіть, що може викликати радість.
- Що радувало бабусю? Чи передавався настрій бабусі дівчинці? Чому? Що може вас порадувати?

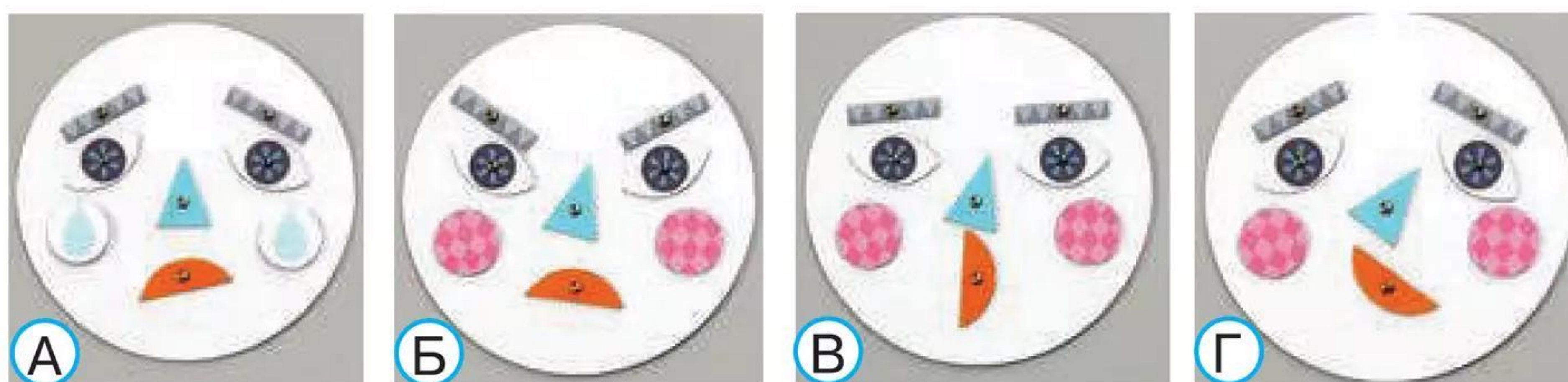
Прочитайте оповідання в особах, передаючи емоції дійових осіб.

✂️ Виготовлення рухомої моделі настрою

Предмети та матеріали: білий картон, кольоровий папір, клей, циркуль, заклепки.

Етапи роботи

1. Намалюйте на картоні коло за допомогою циркуля радіусом 10 см. Виріжте круг.
2. Виріжте очі, брови, ніс, рот і щоки з кольорового картону. Прикрасьте їх кольоровим папером.
3. Прикріпіть частини обличчя за допомогою заклепок.
4. Скажіть, який настрій ви маєте після виконання цього завдання (А–Г).

??? Запитання та завдання

1. Чи можна прожити без емоцій та почуттів?
2. Для чого людині потрібні емоції?
3. Чи можна себе позбавити негативних емоцій?
4. Що найбільше впливає на ваші почуття: спілкування з друзями, стосунки в родині або перегляд телепередач?

5. **Гра «Вгадай емоцію».** Ведучі (2 особи) за допомогою міміки та жестів показують емоцію, яка описана на картці, інші — відгадують її та називають ситуації, коли вони переживали подібні емоції.

- ✓ Хлопчик дуже здивований: він бачив, як фокусник посадив у порожній капелюх кролика й закрив його. А коли відкрив, то звідти вистрибнув кіт.
- ✓ Двоє хлопців сваряться через книжку. Кожний намагається вирвати її з рук супротивника. Обличчя в них напружені та злі.
- ✓ На день народження мама спекла Вірі торт, прикрасила його шоколадом і цукатами. До Віри прийшли

друзі. Вони з великим задоволенням смакували його.

- ✓ Оленка із сумом дивиться на пасажирів автобуса, серед яких її бабуся. Вона махає їй рукою: «До побачення! До зустрічі!»
- ✓ Третьокласник повертається додому. Біля свого будинку він побачив великого собаку. Він перелякано дивиться на нього, бо не може зайти додому.

3. Обчисліть.

	•		=	100
	—		=	6
	+		=	7
	+	 	=	?

4. Назвіть за «хмарою» слів позитивні й негативні емоції та почуття. Скільки разів ужито слово *радість*?

радість задоволення
подив образа печаль
образа злість радість задоволення
радість сум роздратованість байдужість
радість сум скромність
байдужість подив радість
скромність печаль радість сум
задоволення радість

2. Особисті відносини

Важливо навчитися висловлювати свої емоції та почуття так, щоб нікого не ображати. Спілкуючись з іншими, потрібно виявляти повагу, приязнь і щирість. Необхідно бути доброзичливими й відкритими, демонструвати свою ввічливість і хороші манери. Правила поведінки передбачають використання слів увічливості, які ще називають *чарівними словами*.

- Пригадайте та назвіть слова вітання, прощання, вибачення, прохання та вдячності. Чи часто ви їх уживаєте у своєму мовленні?

У колі рідних треба використовувати ласкаві звертання: *мамусю, татусю, бабусенько, дідуню, братику, сестричко*. До друзів, однокласників та однокласниць потрібно звертатися по імені, не придумуючи їм ніяких прізвиськ, які можуть бути образливими. До дорослих необхідно звертатися, називаючи їх на ім'я та по батькові й використовуючи слово *Ви*. Чемним вважають також використання слів *пан* і *пані*. Скажімо, до них можна звернутися так: *пані лікарка, пане поліцейський, пане продавець, пані водійко*.

Прочитайте вірш.

Ніс хлопчина в школу в ранці	І всміхавсь теплом світанок,
Ручки, зошити й книжки.	Дарував всім радість нам.
З усіма вітався вранці	Треба завжди чемним бути,
Наш Івасик залюбки.	Бо ж людина в світі ти!
Всім казав він:	Слів чарівних не забути,
«Добрий ранок!» —	Чемним у життя іти!
Людам, сонечку, пташкам...	<i>Н. Красоткіна</i>

- Чи легко бути чемними? Що для цього потрібно робити?
- Прочитайте та порівняйте виділені слова. Поясніть правила їхнього написання.

Відстоюючи свої права, треба пам'ятати про права інших людей, передбачати наслідки своїх дій та вчинків.

Одне необдумане слово може боляче ранити людину. Дуже важливо вміти домовлятися, ураховуючи інтереси інших, тоді всі будуть задоволені. У той же час треба вміти відстоювати власну думку: увічливо або наполегливо й рішуче відмовлятися від того, що тобі не підходить та що може бути небезпечним.

На жаль, не завжди вдається мирно вирішувати свої проблеми, тому можуть траплятися суперечки та сварки, а то й гірше — бійки. Ніколи не будьте ініціаторами вирішення проблем саме в такий спосіб. Якщо ви побачили, що когось кривдять, не можна бути байдужим, треба захистити слабшого. Для цього потрібно запропонувати кривднику припинити ображати іншого або ж звернутися за допомогою до дорослих.

Якщо ж ображають тебе, не бійтеся розказати про це батькам чи вчителям. Адже важливо відчувати себе в безпеці. Ніхто не хоче жити в страху.

Запитання та завдання

1. Гра «Три хвилини». Протягом трьох хвилин запишіть якомога більше слів увічливості. Порівняйте результати виконання завдання.

2. Перетворіть подані слова на слова-звертання. Складіть із ними речення (див. зразок).

Бабуся, хлопчик, Оленка, мама, Петрик, Олена Володимирівна, Дмитро Олександрович, тато, сестричка, дідусь, братик.

Дядько – дядьку. Дядьку, допоможіть, будь ласка, відремонтувати велосипед.

3. З'єднайте частини прислів'їв. Поясніть, як ви їх розумієте.

Добре слово людині,
Ввічливість нічого не коштує,
На добрий привіт —
Виховання і ввічливість
Вчися давати,

добра відповідь.
щоб можна було взяти.
що дощ у посуху.
але багато дає.
в крамниці не купиш.

4. Розгляньте малюнки. Розкажіть, яка ситуація трапилася на кожному з них. Запропонуйте різні варіанти (не менше 5) вирішення кожної конфліктної ситуації.

5. **Гра «Танграм».** За допомогою елементів танграма створіть фігури, що символізуватимуть різні емоції. Сфотографуйте кожну емоцію. Створіть віртуальну колекцію танграмних емоцій.

0001100

3. Реальне та віртуальне спілкування

100110011100001110000011110000011100000110

Завдяки розвитку комп'ютерних технологій з'явився ще один засіб комунікації — **віртуальне спілкування**.

Віртуальне спілкування — це спілкування з віртуальним співрозмовником у мережі «Інтернет» за допомогою електронних засобів — комп'ютера, ноутбука, планшета, телефона.

Спілкування в інтернеті має певні особливості:

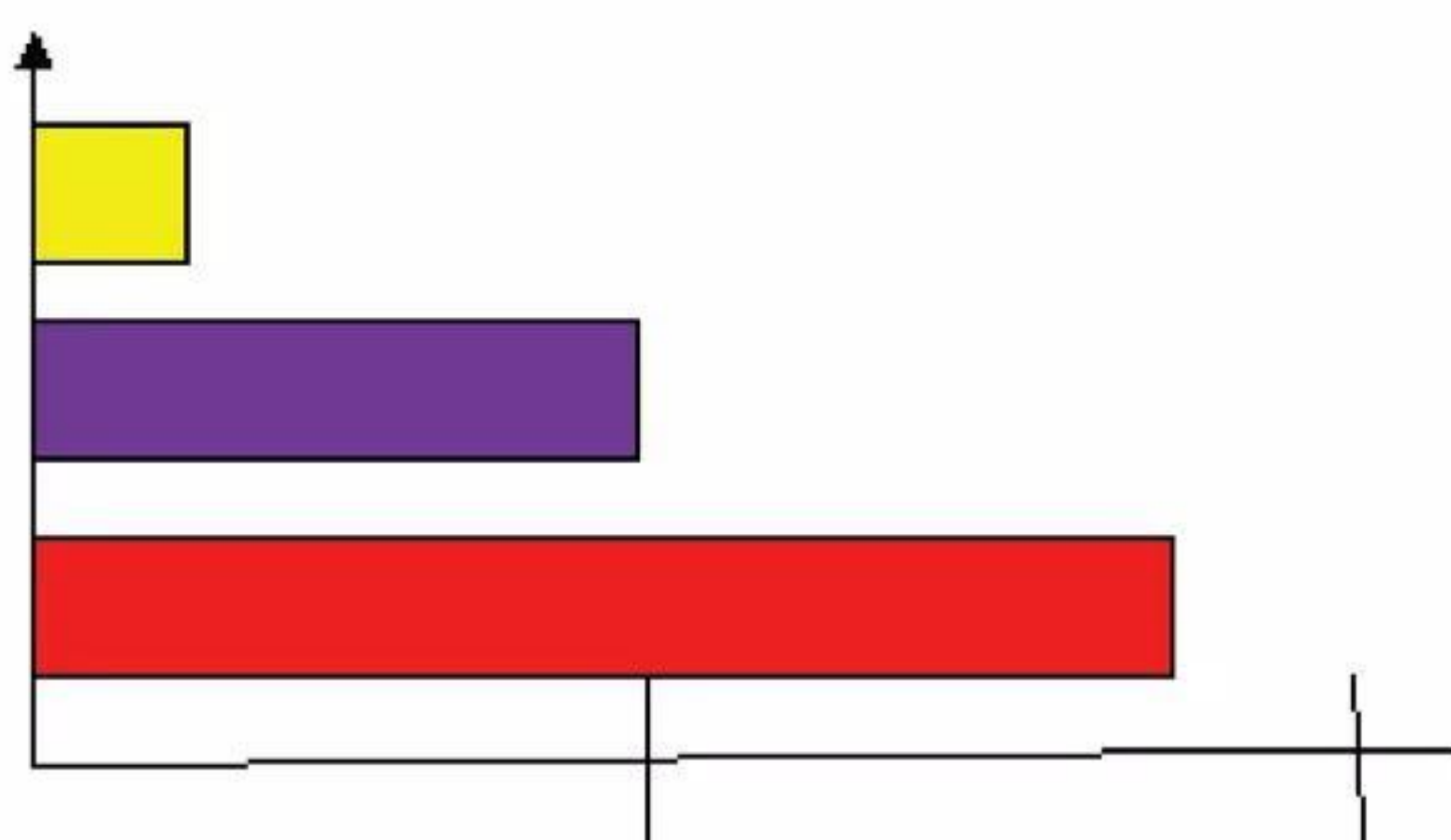
- повідомлення, яке надсилає одна людина, можуть читати та коментувати багато інших людей;
- емоції передаються за допомогою смайлів;
- людина може повідомляти як правдиву, так і неправдиву інформацію про себе (змінювати ім'я, вік, стать, розміщати фотографію іншої людини замість своєї).

Запитання та завдання

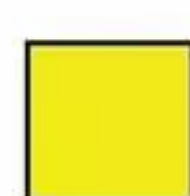
1. Назвіть позитивні та негативні сторони віртуального спілкування.
2. У 16 країнах світу було проведено опитування 1000 людей щодо реального та віртуального спілкування. Розкажіть за діаграмою про результати опитування. Проведіть опитування серед однокласників та однокласниць і складіть діаграму (за зразком).

Вам подобається у вільний час зустрічатися з друзями.

Ви відчуваєте себе щасливими в колі родини та близьких людей.

Ви отримуєте задоволення від спілкування з друзями в інтернеті.

§ 21. УСІ ЛЮДИ РІВНІ

1. Що таке *рівність*?

Люди відрізняються за кольором шкіри, зовнішністю, місцем проживання, майновим станом, способом життя, характером і звичками. Було б нецікаво жити у світі, де всі люди були б схожими й мали однаковий характер. Будь-яка людина — неповторна.

Усі мають особисті потреби й хочуть їх задовольнити. Саме тому суспільство визнало за всіма громадянами *право на рівність*.

Рівність — це наявність однакових можливостей для задоволення своїх потреб.

• Де рівність?

Обов'язок кожної людини — сумлінно дотримуватися правил і законів суспільства й не порушувати права інших людей. Про людину, яка дотримується суспільних правил, говорять, що вона *має чесноти*.

Чесноти — позитивні якості поведінки та вчинків людини.

До них належать: справедливість, відповідальність, чесність, працьовитість, щедрість, наполегливість, мужність, сумлінність і багато інших.

Десять правил «НЕ МОЖНА»

1. Наодинці із собою робити все не так, як ти б робив (робила) на очах у людей.
2. Лінуватися, бути ледарем, неробою та дармоїдом.
3. Видавати за доблесть і заслугу те, що є твоїм обов'язком.
4. Вимагати від батьків те, чого ти не заслужив працею.
5. Бути жадібним, корисливим і негостинним.
6. Гребувати простою працею своїх батьків.
7. Глумитися зі старості.
8. Лицемірити, говорити не те, що думаєш і відчуваєш.
9. Догоджати тим, хто сильніший за тебе.
10. Давати «порожні» обіцянки, не дотримувати слова.

За В. Сухомлинським

Прочитайте оповідання.

НЕГАРНА ЗВИЧКА

Легенько скрипнула дерев'яна хвіртка, і з вулиці зайшов на подвір'я сусідський дідусь Микола.

— Дай, Боже, здоров'я! — привітався він.

— Дай, Боже, усім! — відповів дідусь Іван і ступив сусідові назустріч.

Мишко, який сидів під крислатим горіхом відсунувся на край лави, звільняючи для дідусів місце. Він дуже любляв слухати розмову дорослих і мав негарну звичку їх перебивати.

Тим часом дідусі посідали на лаві й завели мову спочатку про те, яким жарким видалося цьогорічне літо, потім про пасіку. А далі дідусь Іван почав розповідати про поливальну систему, якою він надумав поливати город.

— А я вчора в тітки Гані був. Вона мене ситром пригощала, — утрутився в розмову Мишко.

Але дідусь продовжував свою розповідь, навіть не глянувши на онука. Мишко перечекав якусь мить і знов сказав:

— Наш Мурчик десь носа подряпав, і мама каже, що він горе-мисливець.

Проте Мурчиків ніс теж не зацікавив дідусів: вони й далі розмовляли про своє. Мишко образився. «Чого це вони

не звертають на мене уваги?» — сердито подумав він, смикаючи то одного дідуса за рукав, то іншого. Однак тим наче вуха позакладало. «Але ж вони один одного чують! — подумки обурився хлопчик. — Про город чують, про бджіл чують, а про Мурчиків ніс — ні». І Мишко, набравши повні груди повітря, вигукнув:

— Учора Максимко, що їхня хата біля криниці, ліз через паркан і штани подер.

Однак і ця новина не справила на дідусів ніякого враження.

— Ви чуєте?! — не своїм голосом заволав Мишко. — Максимко штани-и-и подер!

І тут дідусь Микола, роззирнувшись навкруги, питає в дідуса Івана:

— А де це твій Михайло? Щось я давненько не чув його й не бачив. Він у вас не з тих, що язик, мов лопата, і строчить, як з автомата. Либонь, зараз десь при цікавому ділі?

Од цих слів очі в Мишка округлились, як блюдця, і рот став круглим, наче бублик. Він мовчки зсунувся з лави й, присоромлений, потюпав до хати.

За О. Кротюк

- Назвіть героїв оповідання.
- Яку негарну звичку мав Мишко?
- Як дідусі провчили хлопчика?
- Прочитайте рядки, які вказують, що Мишко зрозумів науку?
- Знайдіть у тексті, що добре зробив хлопчик.

Колективна робота «Квітка дружби»

Предмети та матеріали: кольоровий папір, ножиці, клей, плакат.

Етапи роботи

1. Візьміть великий плакат, прикріпіть його на стіні в класі. Приклейте стебло, листки та середину квітки.

2. Обведіть свою руку на кольоровому папері, напишіть власне ім'я на «долоні», а на кожному «пальці» риси характеру, які відрізняють вас від інших.

3. Виріжте шаблон руки, приклейте до середини квітки.

Запитання та завдання

1. Назвіть за малюнками відмінні риси зображених дітей. Що може їх об'єднувати?

2. Установіть відповідність між прислів'ям та людською чеснотою, яку воно пояснює.

Хочеш їсти калачі — не сиди на печі.
Не шукай правди в других, коли в тебе її немає.

Любиш брати, умій і сам давати.
Хоробрий не той, хто страху не знає,
а хто дізнався й назустріч йому йде.
Як гукнеш, так і відгукнеться.
Добре слово людині —
що дощ у посуху.

чесність
мужність
ввічливість
працьовитість
щедрість
справедливість

3. Гра «Добре — погано». Прочитайте речення, доповнюючи їх словами «добре» або «погано».

- ✓ Шанувати старших — це
- ✓ Ображати менших — це
- ✓ Прислухатися до порад — це
- ✓ Глузувати з інших — це
- ✓ Уникати відповідальності — це
- ✓ Допомогати іншим — це

4. Гра «Що в нас спільного?». Діти об'єднуються в пари, учитель називає тему для обговорення, наприклад канікули. Діти повинні обговорити тему та з'ясувати, що є спільним для обох (*не менше 5 висловлювань*).

5. Розгляньте репродукції картин Д. Золана. Що їх об'єднує? Які почуття виникають у вас під час перегляду? Доберіть назву людської чесноти до кожного сюжету. Придумайте назву до кожної репродукції картини.

2. Що таке толерантність?

Толерантність — це визнання права інших на зовнішність, погляди та традиції.

Толерантність є найважливішою умовою злагоди в суспільстві. Вона поєднує багато інших чеснот: розуміння, повагу, співробітництво, співпереживання, доброту, милосердя, вміння прощати.

Для того, щоб виявити толерантність, потрібно:

- розуміти, що всі люди різні;
- цінувати в кожній людині особистість, поважати думки та погляди інших;
- урахувувати настрої оточуючих, не проявляти власний поганий настрій;
- шанобливо ставитися до всіх людей, дорослих чи малих.

Поряд з нами можна побачити людей, які мають певні особливості здоров'я. Вони можуть бути на візку, погано рухатися, не бачити або не чути. Це — **люди з особливими потребами**. Вони потребують від людей, які знаходяться біля них, розуміння, а іноді й допомоги. У жодному разі не можна насміхатися та ображати таких людей. А найголовніше — їм треба надавати посильну допомогу: перейти через дорогу, піднятися чи спуститися сходами, поступитися місцем в транспорті. Якщо в школі чи класі є такі діти, потрібно ставитися до них, як до інших: дружити, гратися, веселитися, допомагати, коли є потреба.

І найважливіше: треба пам'ятати, що кожна людина з інвалідністю — це така ж людина, як і без інвалідності.

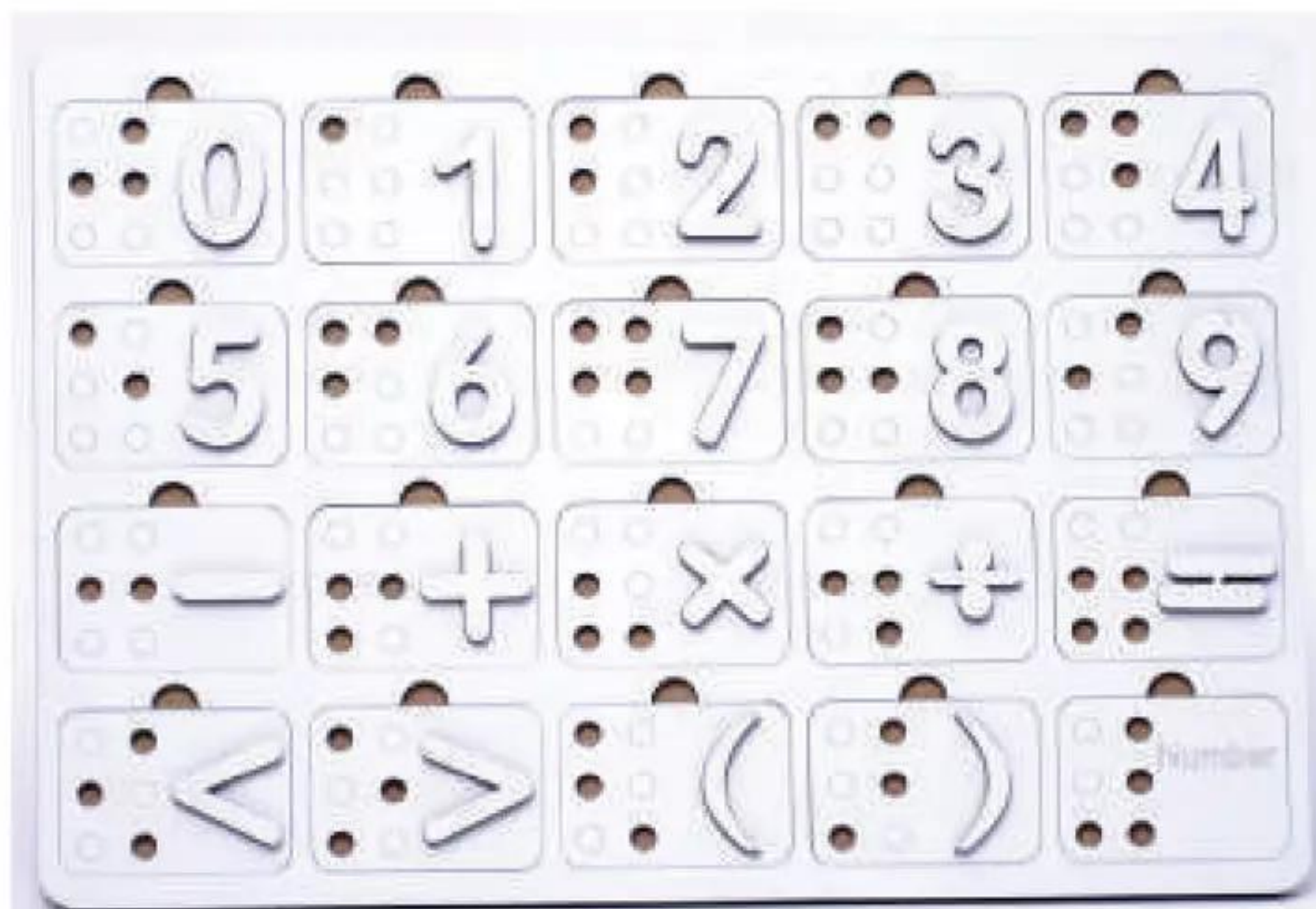

Для людей з вадами зору був придуманий *шрифт Брайля*. Це система випуклого письма, яка дає змогу «читати» дотиками. Цифри та математичні знаки в цьому шрифті є комбінацією з шести випуклих крапок.

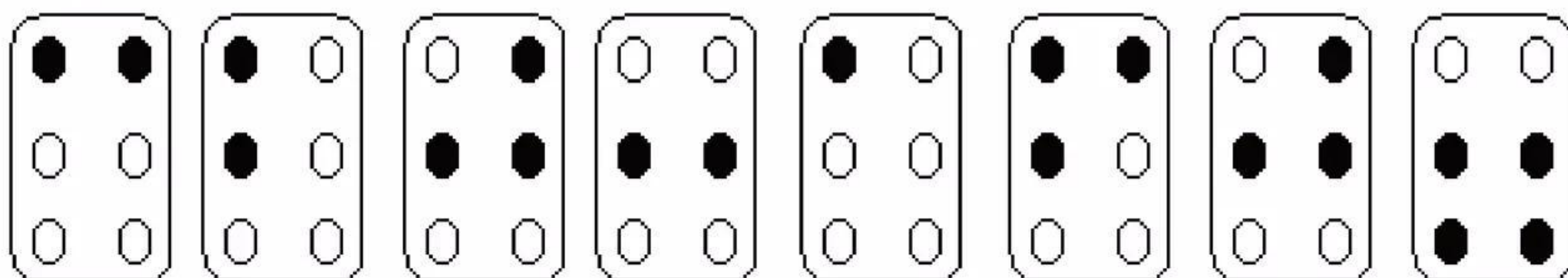

Складіть вирази з використанням шрифту Брайля. Обміняйтеся в парі складеними виразами. Обчисліть значення виразів. Перевірте виконану роботу. Чи легко було це робити?

- Використовуючи запропонований шрифт, знайдіть значення виразу.

Запитання та завдання

1. Гра «Дружнє коло». Утворіть коло, подивіться одне на одного. Назвіть те, що відрізняє вас від однокласників та однокласниць.

2. Виберіть ті риси, які відповідають людині з толерантним ставленням.

Поблажливість, зловтіха, егоїзм, конфлікт, доброта, повага, розуміння, миролюбність, безсердечність, співчуття, великодушність, безтактність, сердечність, хвастощі, рівність, грубість, милосердя, зарозумілість, прихильність, прощення, діалог.

3. Прочитайте висловлювання відомих людей. Поясніть, як ви їх розумієте.

- Найщасливіша людина та, яка дарує щастя найбільшій кількості людей (*Дідро, філософ*).
- Людина, яка робить інших щасливими, не може бути нещасною (*Гельвецій, філософ*).
- Якщо ти байдужий до страждань інших, ти не заслуговуєш на звання людини (*Сааді, поет*).

3. Умій сказати: «Ні!»

Правила й закони мають виконувати всі члени суспільства. Більшість дотримується законів, підтримує своє здоров'я, поважає інших. Але є люди, які порушують установлені правила. На жаль, у компанії однолітків, на вулиці й навіть у родині можуть виникати випадки фізичного або словесного насильства.

Систематичне насильство називають **цькув́анням (булінгом)**.

Бу́лінг (від англ. *bully* — хуліган, залякувати) — форма насильства — травля, бойкот, насмішки, псування особистих речей, фізична розправа.

Якщо ви відчули цькування, потрібно звернутися до тих, хто може допомогти, — батьків, учителів, психологів, інших дорослих.

Запам'ятайте: якщо зло не зупинити, воно буде множитися.

Також можна скористатися телефоном довіри — службою спеціалізованої телефонної психологічної допомоги людям.

Національна дитяча «гаряча лінія» працює за безкоштовним коротким номером **116–111** (для мобільних телефонів).

Іноколи буває, що друзі або просто знайомі пропонують зробити те, що є небезпечним або шкідливим для здоров'я. Важливе значення в стосунках між людьми є **вміння відмовитися** від шкідливих чи небезпечних пропозицій.

Є декілька варіантів сказати «ні!» тому, хто пропонує зробити те, що для вас є неприйнятним:

- попросіть зачекати відповіді, тоді ви матимете час, щоб попросити допомоги в дорослих;
- можна відмовити, відповівши компліментом: «Прекрасна ідея, але...»;

- поясніть причину відмови, для цього не треба вигадувати фантастичні історії, можна просто сказати, що ви зайняті або вам не дозволяють батьки;
- нічого не пояснюючи просто скажіть «ні!» і відійдіть або залиште компанію.

Категоричну відмову без пояснень треба використовувати тоді, коли вам пропонують піти в небезпечні місця, змушують зробити те, що шкодить здоров'ю, просять когось образити фізично чи словесно.

Запитання та завдання

1. Перегляньте мультфільм із циклу «Корисні звички. Учимось відмовляти». Як відмовити, щоб нікого не образити? У яких випадках обов'язково потрібно сказати «ні!»?

2. Гра «Продовжте речення»

- ✓ Якщо друг (подруга) запропонує висміяти однокласника, то я ...
- ✓ Якщо товариш (товаришка) домовляється зі мною сказати неправду вчителю, то я ...
- ✓ Якщо друг запропонує відібрати телефон у першокласника, то я ...
- ✓ Якщо подруга буде насміхатися з моїх старих джинсів, то я ...

- Складіть казку про булінг, який поширився в школі й спонукав дітей сваритися. Запропонуйте кінець казки, де школярі виганяють булінг зі своєї школи. Намалюйте ілюстрацію до казки, де учасниками й учасницями подій були б люди з інвалідністю та фізичними обмеженнями.

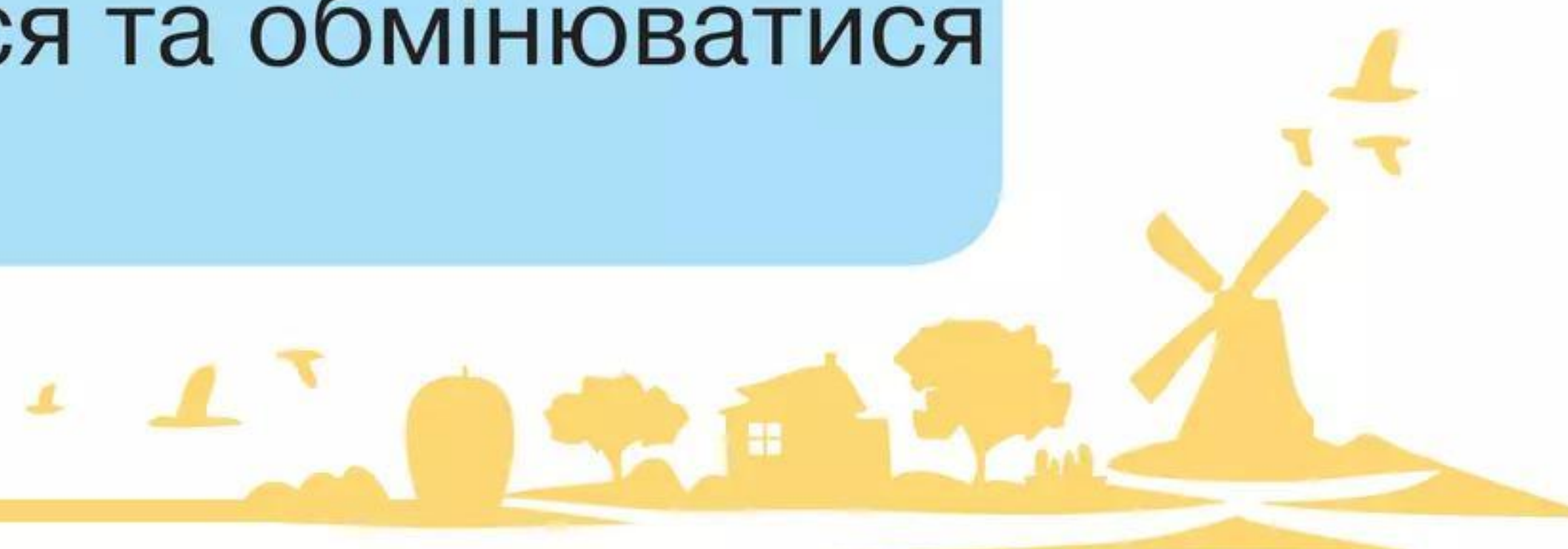
0001100

4. Правила етикету в соцмережах

000110011100001110000011110000011100000110

Соціальні мережі — це вебсайти, які дають можливість знайомитися, спілкуватися та обмінюватися інформацією.

- Пригадайте назви соціальних мереж за піктограмами. Якими соціальними мережами ви користуєтеся?

Спілкуючись у соцмережах, необхідно дотримуватися певних правил.

1. Не можна пропонувати дружбу всім і погоджуватися на дружбу з усіма. Коло вашого спілкування повинне відповідати вашому віку й інтересам.
2. Не потрібно надсилати повідомлення та листи в нічний час.
3. Спілкуватися в мережі потрібно за потреби повідомити щось необхідне, поділитися корисною інформацією.
4. Повідомлення треба писати з дотриманням правил написання слів і вживання розділових знаків.
5. Будьте щирими, тактовними та ввічливими.

Запитання та завдання

1. Які помилки допускають користувачі мереж у поданих ситуаціях?

Ситуація 1	Ситуація 2
Привіт! 😊 Ну, бувай! Привіт! 👍	привіт! я хочу розповісти тобі про чудові вихідні які ми провели з родиною у києві. ми відвідали майдан незалежності побували на андріївському узвозі. маленька сестричка попросила повести нас до зоопарку ми гарно провели час!

2. Напишіть правильний варіант для спілкування в мережі.

§ 22. СПІВПРАЦЯ В КОМАНДІ

1. Що таке команда?

У житті є багато бажань, які самому здійснити складно. Є такі проблеми, котрі одному вирішити не можна. Саме тому важливо мати друзів, знайомих і дружнє суспільство. Разом можна реалізувати навіть найскладніші плани.

Спільну роботу над певною проблемою називають *роботою в команді*. Слово *команда* вперше почали використовувати спортсмени. Але нині це поняття використовують у різних сферах.

Команда — це об'єднання в групу від трьох до двадцяти осіб, для виконання поставленої мети.

Можна визначити такі основні ознаки командної роботи:

- кожний член команди доповнює іншого;
- у кожного є ряд завдань, за виконання яких він відповідає;
- кожний учасник чесний з іншими, не прагне створювати конфліктні ситуації;
- у колективі можуть бути різні команди, але вони не впливають на роботу одна одної;
- спільна робота в команді дає набагато більший результат, ніж робота поодиноці.

Це цікаво

Повноцінну роботу в команді можуть виконувати люди з інвалідністю. В армії Ізраїлю служать юнаки й дівчата, які мають серйозні рухові обмеження. Вони оволоділи необхідними для армії спеціальностями й отримали офіцерські звання, незважаючи на те, що користуються візками.

Командна робота сприяє формуванню позитивних рис характеру. Працюючи в команді, людина навчається прислухатися до думки інших, поважати думку своїх колег, стає більш відкритою та емоційною.

Члени команди виконують спільну роботу за встановленими правилами. Починати потрібно з визначення цілей. На їхній основі складають план роботи. Залежно від здібностей членів команди, відбувається розподіл обов'язків. Так, різні види роботи виконують інші виконавці.

Обов'язки учасників та учасниць команди визначають роль, яку вони відіграють у команді. Члени команди можуть виконувати різні ролі.

У командній роботі важлива роль лідера.

Лідер — той, хто очолює, керує.

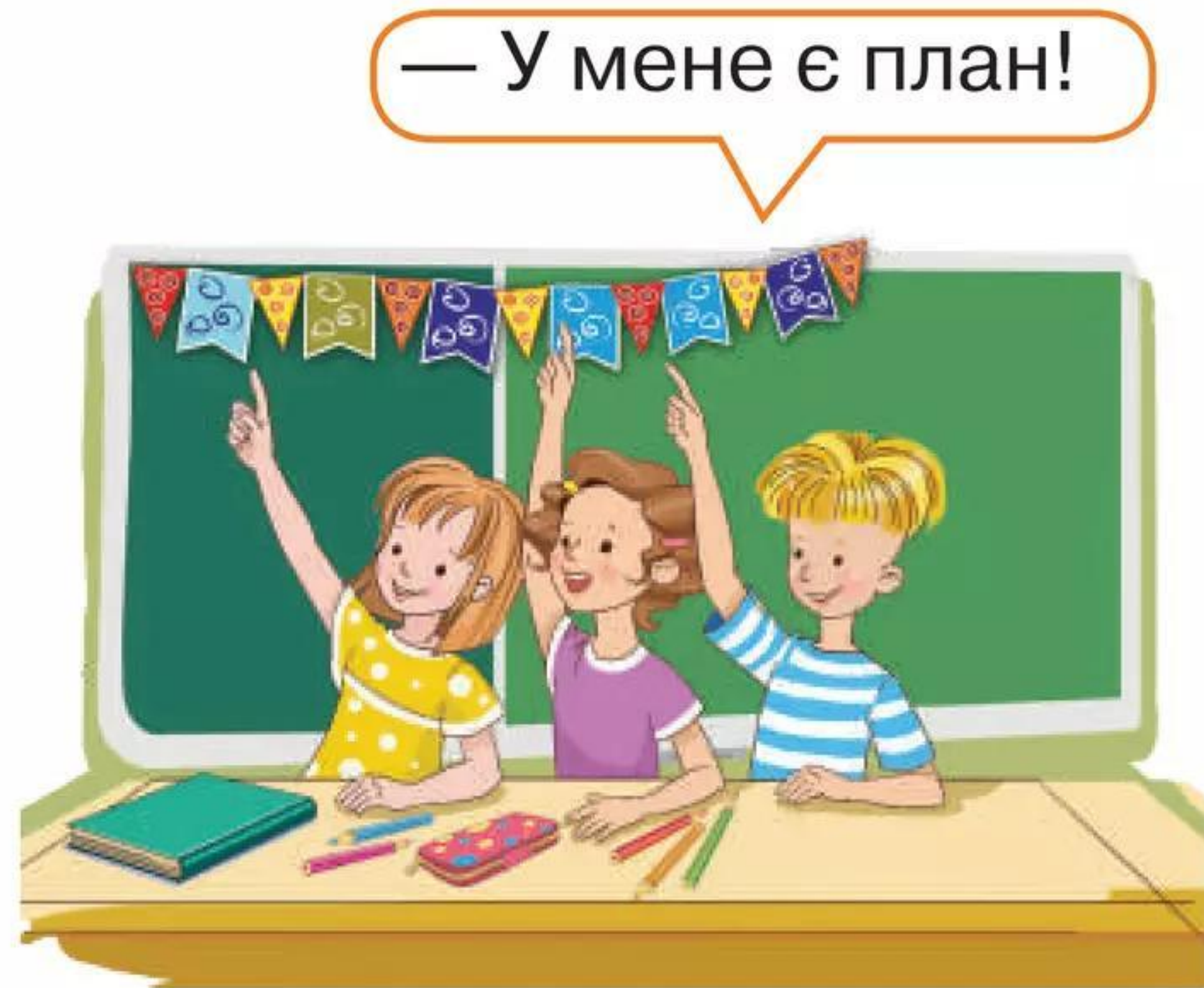
Члени команди визнають його керівництво, покладаються на нього в прийнятті серйозних рішень і вирішенні важливих проблем. Саме тому при обранні лідера варто зважати, наскільки якісно обранець зможе керувати командою.

Під час виконання роботи в команді є ризики. Команда сподівається на те, що всі учасники й учасниці якісно ви-

конають свою частину роботи. Проте хтось може не встигнути зробити свою роботу або зробити її неякісно. У такому випадку команда має бути готовою прийти на допомогу.

Не варто боятися помилок. Не помиляються ті, хто нічого не робить.

Після виконання командної роботи потрібно підбити підсумки для того, щоб з'ясувати, що робили правильно, а що — ні. У кого роль вдалася, а в кого виникли з цим проблеми. Успіх ґрунтується на вмінні вчитися.

???, ???, ???, ???, ???, ???, ???, ???, ???, ??? Запитання та завдання ???, ???, ???, ???, ???, ???, ???, ???, ???, ???

1. Визначте за описом учасника чи учасницю команди.

- Найбільш активний (активна) учасник (учасниця) команди спонукають інших до дій;
- завжди готовий (готова) сприяти іншим у виконанні роботи;
- організовує всіх на досягнення мети;
- утілює ідеї в практичну діяльність;
- має творчі здібності, пропонує оригінальні ідеї;
- виявляє переваги та недоліки роботи;
- об'єднує ідеї для виконання спільного завдання.

Слова для довідки: генератор ідей, лідерка, оцінювач, узгоджувач, активістка, виконавець, помічниця.

2. Продовжте речення.

*Команда виконає роботу,
якщо.... Команда не виконає
роботу, якщо....*

3. Яку спільну роботу виконують зображені на ілюстраціях команди? Чи можна сказати, що ці команди досягають успіху? Поясніть свою думку. Як досягти успіху в команді?

4. Виберіть з переліку ті завдання, які потрібно робити самотійно. А які можна робити в команді? Поясніть свій вибір. Наведіть власні приклади.

- Виконання домашнього завдання;
- участь у спортивній естафеті;
- читання книжки;
- розв'язання задачі;
- прибирання класної кімнати;
- відвідування музею.

2. Робота в малих групах

Для виконання спільних завдань у класі учні об'єднуються в малі групи. Такий вид діяльності навчає співпрацювати в команді та спілкуватися з однокласниками й однокласницями. Кожний учасник групи відповідає за поставлені перед ним завдання.

Приклад розподілу обов'язків між членами групи може бути таким:

- **лідер** — зачитує завдання групи, організовує порядок виконання, пропонує учасникам групи висловлюватися по черзі, заохочує до роботи, підбиває підсумки;
- **секретар** — записує коротко й розбірливо результати роботи своєї групи;
- **секундант** — стежить за часом, заохочує групу до роботи;

- **доповідач** — чітко висловлює думку, якої дійшла група, доповідає про результати роботи групи;
- **ілюстратор** — створює унаочнення результатів роботи групи.

Під час виконання різних завдань ролі кожного учасника в групах повинні змінюватися. Підсумком роботи групи має бути самооцінювання своєї ролі у виконанні спільного завдання.

Прочитайте казку.

ЛИСИЧКА-СЕСТРИЧКА І ВОВК-ПАНІБРАТ

Їхали чумаки возами й зупинилися на відпочинок, а потім пішли по воду.

Лисичка підбралася до воза, насмикала собі рибки та їсть.

Аж іде Вовк. Бачить, що Лисичка їсть рибу, та й питає:

— Де це ти, Лисичко-Сестричко, рибки взяла?

— Наловила, — каже Лисичка.

— Де?

— А он там, у річці. Коли хочеш, то й тебе поведу.

— Добре, — каже Вовк-Панібрат.

От і пішли. Привела Лисичка Вовка до річки, до ополонки, та й каже:

— Ось устроми сюди хвіст, то рибка й начіпляється.

Вовк устроїв хвіст, а Лисичка стоїть і приказує: «Мерзни, мерзни, вовчий хвіст... Мерзни, мерзни, вовчий хвіст!»

— Що ти там, Лисичко-Сестричко, говориш? — питає Вовк-Панібрат.

— Та то я кажу: «Ловися, рибко, велика й маленька!»
 — А, то добре! — каже Вовк. А згодом і питає: — А що, уже, може, і начіплялася рибка?
 — Та вже, може, і начіплялася трохи, — каже Лисичка, — спробуй потягти!
 Вовк спробував — важко тягти.
 — Щось тяжко, — каже Вовк, — мовби щось не пускає!
 — Е, — каже Лисичка, — то рибка начіплялася. Ще поддержи, то ще більше наловиш.
 А сама все приказує: «Мерзни, мерзни, вовчий хвіст!»
 А Вовк думає, що вона каже: «Ловися, рибко, велика й маленька!...»
 Знову хотів Вовк витягти хвіст, але не може: хвіст уже зовсім умерз — ні сюди ні туди!..
 А тут і чумаки йдуть. Побачила їх Лисичка та як зареgetься й гукає Вовкові:
 — Он люди йдуть! Вони тобі допоможуть витягти рибу!
 А сама дременула в ліс.

За Оленою Пчілкою

Чумаки — в Україні — торговці, що перевозили сіль, хліб, рибу для продажу.

- Назвіть героїв казки.
- Чи можна їх назвати командою? Чому?

- Розіграйте казку з використанням масок.
- Оцініть свою участь у роботі групи за кожним напрямком.
- ✓ Я брав (брала) активну участь у роботі групи.
- ✓ Я вносив (вносила) вдалі пропозиції, які врахувала група.
- ✓ Я надавав (надавала) підтримку іншим членам групи, заохочував (заохочувала) їх до роботи.
- ✓ Я запропонував (запропонувала) нову ідею, яка сподобалась іншим.
- ✓ Я вдало узагальнював (узагальнювала) думки інших.
- ✓ Я доповідав (доповідала) у класі про результати роботи групи.

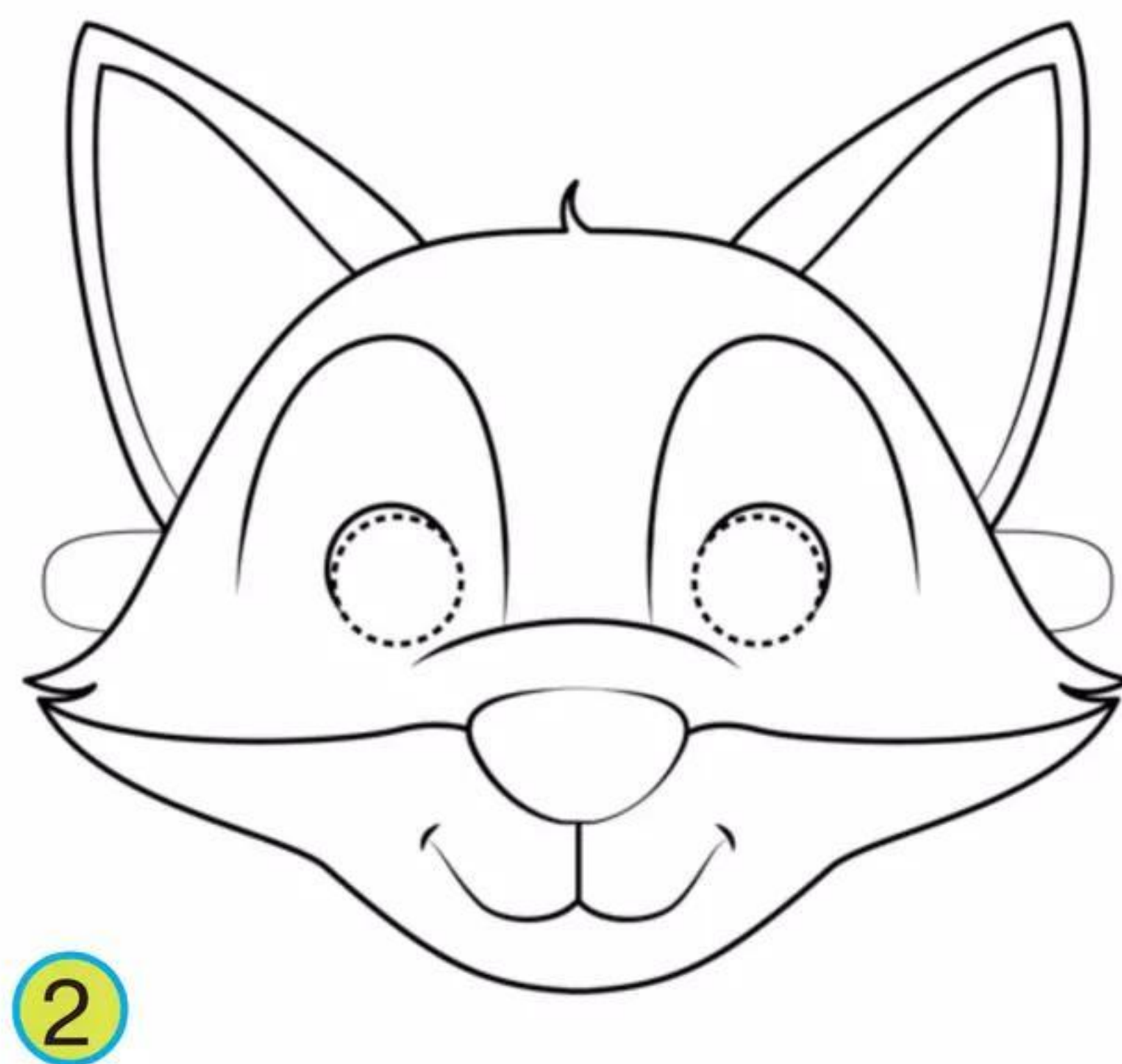
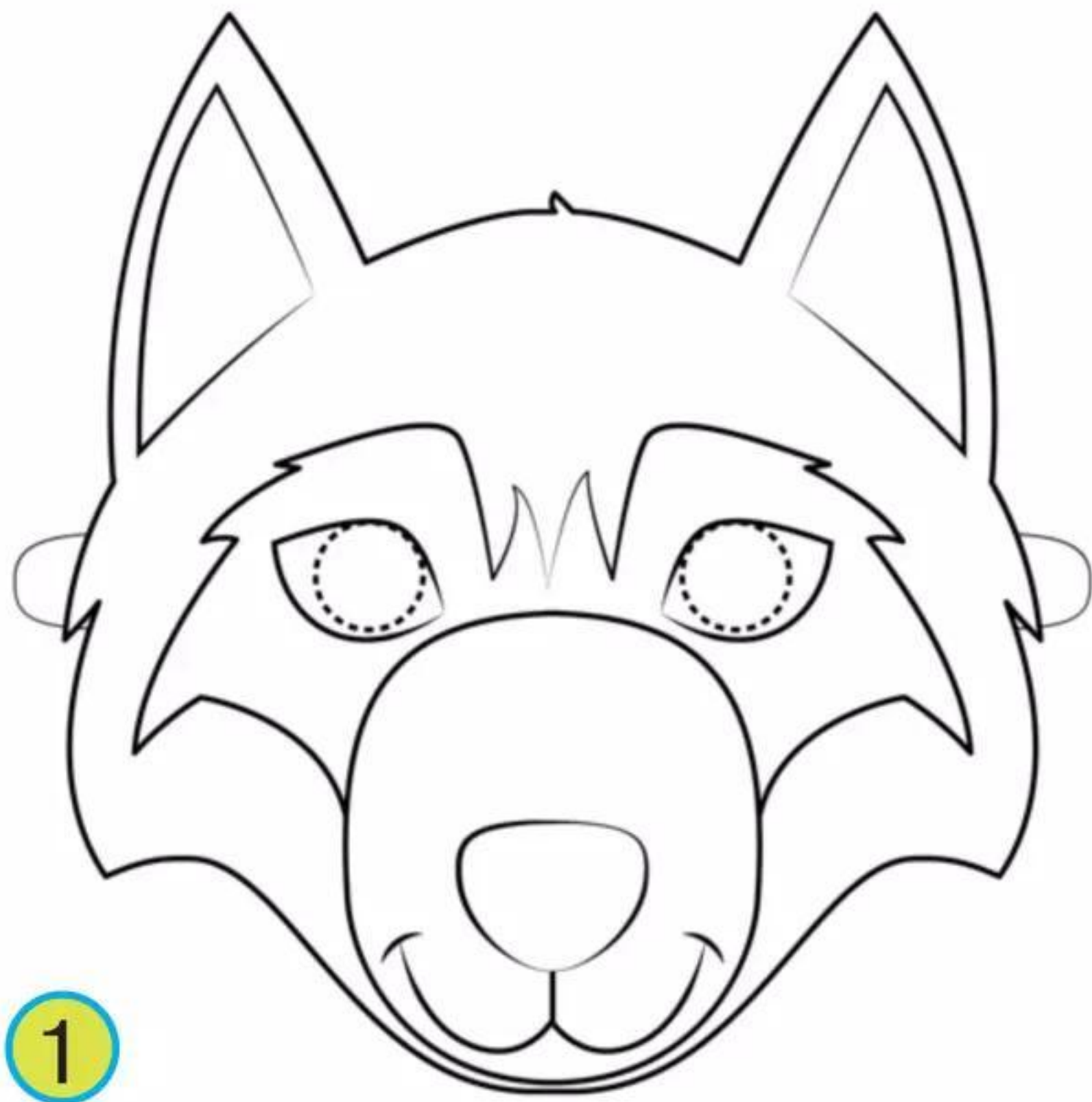
Виготовлення масок героїв казок

Предмети та матеріали: білий картон, ножиці, кольорові олівці, резинка.

Етапи роботи

1. Намалюйте на білому картоні маску лисиці та вовка за зразком (1–2).
2. Виріжте та розфарбуйте.
3. Зробіть розрізи з обох боків для закріплення резинки. Закріпіть їх.

Запитання та завдання

1. Гра «Так чи ні»

- ✓ Чи вмієш ти співпрацювати в групі?
- ✓ Чи критикуєш ти ідеї інших?
- ✓ Чи обґрунтовуєш свою думку?
- ✓ Чи допомагаєш членам групи виконувати завдання?
- ✓ Чи керуєш своїми емоціями?

2. Накресліть і заповніть «магічні» квадрати.

16		
	15	13
		14

		25
	4	
8		12

50		
10	42	
		24

3. Які ролі ви вмієте й любите виконувати в групі? Чому?

3. Сучасні пристрої для співпраці

Сучасними пристроями для співпраці можна вважати **комп'ютери, планшети** та **смартфони**, які підключені до мережі Інтернет. За допомогою сучасних пристроїв можна поглибити свої знання з будь-якого предмета за допомогою навчальних онлайн-програм.

З ними можна працювати в Інтернеті в режимі реального часу. Для роботи з багатьма онлайн-програмами потрібна реєстрація, яка дає можливість зберігати результати навчальної діяльності. А можна виконувати завдання і без реєстрації.

Онлайн — приєднаний до мережі.

Запитання та завдання

1. Уведіть в адресний рядок адресу сайту «Самоучка» <http://samouchka.com.ua/ukr/>. Виконайте завдання з математики для 3 класу (тему оберіть відповідно до тієї, яку вивчаєте на уроці математики).
2. Уведіть в адресний рядок адресу сайту «Пустунчик» <https://rustunchik.ua>. У розділі творчість знайдіть уроки малювання. Виберіть одну з тем на вибір. Створіть малюнок за вказівкою.
3. Поділіться досвідом зі своїми однокласниками: прорекламуйте навчальну програму або програму з іграми, які вам подобаються.

§ 23. ДРУЖБА — НАЙКРАЩИЙ СКАРБ

1. Стосунки між людьми

Під час спілкування виникають різні види стосунків. Стосунки можуть формуватися за бажанням. Для них характерні: взаємоповага, довіра, чесність, турбота й відповідальність. Проте стосунки можуть формуватися й без бажання людей. Тоді виникають підозрілість, байдужість, заздрість, недовіра.

Стосунки можуть бути родинними, дружніми, діловими та романтичними.

Родинні стосунки — це стосунки між батьками, батьками та дітьми, іншими родичами. У родині всі повинні піклуватися одне про одного, ставитися з любов'ю та повагою, підтримувати й допомагати.

Дружні стосунки — це стосунки, які ґрунтуються на спільних інтересах і прагненні до спілкування. Друзі діляться думками, почуттями та таємницями, довіряють одне одному. Якщо між друзями виникає сварка, то вони намагаються якнайшвидше помиритися.

Ділові стосунки — це стосунки між людьми, які спрямовані на виконання поставленого завдання. Такі стосунки формуються під час професійної діяльності. Під час ділових стосунків відбувається обмін інформацією та досвідом. Їм характерні дисциплінованість у виконанні обов'язків, повага одне до одного, вміння вислухати.

- Розгляньте ілюстрації. Визначте, які стосунки склалися між людьми. Назвіть їх.

Перше враження дуже часто визначає подальше спілкування.

Щоб налагодити хороші стосунки необхідно дотримуватися **правил знайомства**.

- Під час знайомства молодші вітаються першими;
- потискуючи при знайомстві руку, потрібно сказати: «Радий (рада) зустрічі» або ж: «Моє шанування»;
- молодших за віком представляють старшим, а потім — навпаки;
- першим називає ім'я той, кого представляють;
- у гостях, господар чи господиня представляє присутніх одне одному;
- при зустрічі з великою компанією прийнято привітатися з усіма;
- не можна подавати руку через стіл чи поріг, так само, як і не відповідати на потиск поданої вам руки;
- під час вітання подають тільки праву руку, навіть якщо ти шульга;
- якщо представлена людина вам неприємна — не треба це показувати, поведіться ввічливо.

Чемна поведінка справляє позитивне враження про людину в будь-якому середовищі. Її будуть вважати культурною, дисциплінованою та шанованою.

- Розгляньте малюнки. Прочитайте, як вітаються діти. Хто в цій ситуації повинен привітатися першим? Чи має це значення?

Доброго ранку, Олено! Радий тебе зустріти!

Привіт, Максиме! Як справи?

Прочитайте оповідання.

ЧОМУ ПОЧЕРВОНІЛА ОЛЕНКА?

До Оленки приїхала її двоюрідна сестричка Ганнуся з мамою.

— Ой, яка я рада! — сказала Оленка сестричці. — Ходімо, покажу тобі, які я навчилася робити витинанки.

— А в мене іграшки справжні, не саморобні, а з магазину! — дещо зверхньо мовила Ганнуся, дістаючи зі свого яскравого рюкзака пухнастого жовтого ведмедика й золотокосу ляльку, що заплющувала очі й жалісливо плакала, коли її клали на спину.

Коли гості за декілька днів поїхали, Оленка стала просити:

— Мамо! Мамочко! Я теж хочу такого ведмедика, як у Ганнусі. І ляльку таку, дуже, дуже хочу.

— Гаразд, донечко, трошки згодом обов'язково купимо. Однак мені осіннє взуття потрібне й тато на зиму без шапки, — сказала мама.

— А я хочу! Хочу такі іграшки, як у Ганнусі! Їй тато з мамою нічого не шкодують, — здійняла лемент Оленка.

— Ти знову про те ж саме, — сказала мама і додала: — Гаразд. Купимо вже тобі такі іграшки, як у Ганнусі...

Вони пішли до магазину й купили золотокосу ляльку та пухнастого ведмедика.

О, яка то була для Оленки втіха! Вона робила ляльці зачіски, по сто разів на день переодягала, разом з ведмедиком возила у візочку...

Минув певний час. Якось уранці Оленка побачила, як за вікном закружляли в повітрі великі лапаті сніжинки.

— Мамо! Мамо! Перший сніг! Небесне пір'я! — радісно загукала Оленка.

Вона почала одягатися, щоб іти на вулицю. Раптом її погляд упав на взуття. Розстібнута халявка одного з Оленчиних чобітків лежала хутром на літніх маминих черевич-

ках, ніби зігрівала їх. Оленка кліпнула очима, ковтнула давкий клубок, що підкотив їй до горла, і, хоч у коридорі нікого, крім неї, не було, густо почервоніла.

За О. Кротюк

- Які стосунки описані в тексті?
- Чому почервоніла Оленка?
- Що ви порадите дівчинці?
- Чи траплялись у вашій родині подібні ситуації? Як ви їх вирішували?

Запитання та завдання

1. Назвіть за світлинами, які стосунки виникають між людьми.

2. Чому могла виникнути ситуація, яка зображена на світлинах? Допоможіть дітям налагодити стосунки. Для цього складіть поради, що їм треба зробити для цього.

3. **Гра «Математичне лото».** Діти мають 2 фішки — червону та синю. Вони по черзі обчислюють рівняння й накривають сектор фішкою свого кольору. Переможцем вважається той, чиїх фішок на гральному полі буде найбільше.

$k : 6 = 18$	$6 \cdot b = 66$	$70 - c = 24$	$60 : a = 4$	$k : 8 = 8$
$50 \cdot a = 300$	$x + 14 = 40$	$k : 16 = 4$	$x : 3 = 24$	$54 : x = 6$
$a - 39 = 8$	$42 : x = 14$	$500 - y = 25$	$60 : d = 5$	$k : 9 = 9$
$a \cdot 30 = 120$	$m + 320 = 430$	$500 - b = 5$	$61 - t = 47$	$48 : z = 12$

2. Що таке дружба?

Кожна людина потребує спілкування. Особливо цінним є спілкування з тим, кому можна довіряти, хто завжди зрозуміє та підтримає, на кого можна покластися у важкій ситуації. Саме таким і повинен бути справжній друг — щирим, відданим, готовим прийти на допомогу.

- Що означає дружити?

Дружба — це взаємини між людьми, які засновані на довірі, щирості, спільних інтересах і захопленнях.

Найголовніше в дружбі — це взаємодопомога. Друг завжди вислухає, підтримає, дасть пораду, допоможе.

- Чиє висловлювання про дружбу найбільше відповідає вашій думці? Поясніть.

— Дружба — це тісне спілкування між людьми.

— Для мене дружба — це спільні розваги, проведення часу разом, ігри на подвір'ї.

— Дружба — це коли одне одного не обманюють, не кидають у біді.

— Дружба ґрунтується на взаємній довірі. Дружам я можу розказати свої секрети, якими вони ніколи не поділяться з іншими.

Якщо хочете мати багато вірних друзів, тоді треба знати та дотримуватися правил дружби.

1. Не сваріться з друзями, грайте з ними чесно.

2. Складіть і запишіть розповідь про свого найкращого друга.

3. З'єднайте частини прислів'їв. Поясніть, як ви їх розумієте.

Друг не той, хто медом маже,	а людини — в дружбі.
Дерево міцне корінням,	а старих не забувай.
Сила птаха в крилах,	а хто правду каже.
Нових друзів май,	а людина — друзями.

4. Складіть сенкан до слова «друг».

А **я** **Сенкан** — це своєрідний вірш з 5 рядків.

1 рядок — слово.

2 рядок — 2 прикметники, що асоціюються з цим словом.

3 рядок — 3 дієслова, пов'язані з темою.

4 рядок — речення з чотирьох слів.

5 рядок — слово-синонім до теми.

5. Сплануйте проведення свята друзів. Продумайте місце проведення та прикраси до свята. Приготуйте кумедні маски, ковпаки та подарунки. Складіть перелік ігор. Презентуйте результати роботи груп. Організуйте в класі свято друзів.

3. Відповідальність і результат

Під час будь-якої роботи в команді треба пам'ятати про **відповідальність**. Після розподілу обов'язків члени команди розраховують на те, що кожний виконає своє завдання й зробить внесок у виконання командної роботи.

Звичайно, при цьому у виконавця є **свобода дій** щодо виконання свого завдання. Але ця свобода обмежена часом, який визначила вам команда.

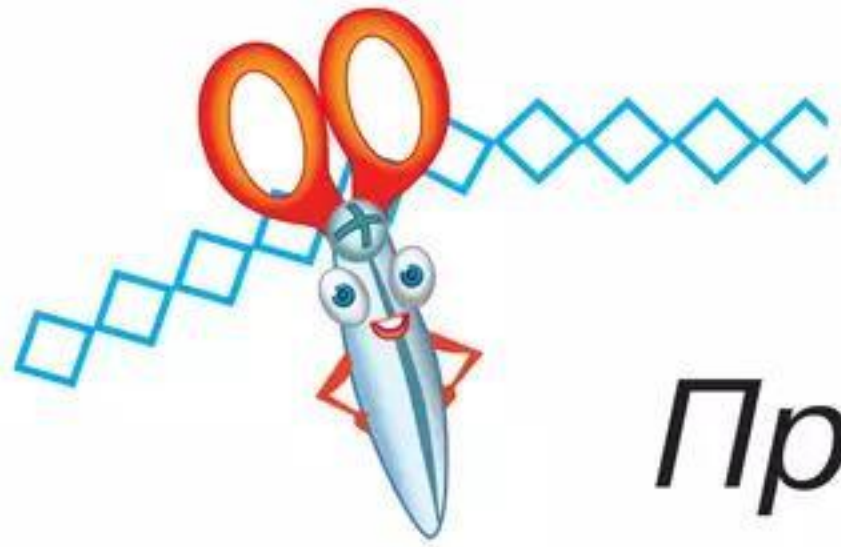
Після виконання завдання, кожний учасник команди отримає **оцінку** свого внеску. Потім можна зробити правки. Після цього проєкт стане кращим.

Критерієм оцінювання внеску учасників (учасниць) команди та проєкту в цілому є **очікуваний результат**. Якщо план виконаний — проєкт вдався.

Створіть план роботи проекту «Комікси про півників».

Конструювання з паперу і створення фотокоміксів

Предмети та матеріали: кольоровий папір, ножиці, клей, чорний фломастер.

Етапи роботи

1. Розділіть аркуш паперу навпіл і з однієї половини виріжте квадрат.
2. Згорніть конус, склейте і зріжте кут — отримайте тулуб півника (1).
3. Виріжте з червоного паперу дві смужки по 1 см шириною та два круга 2 см в діаметрі. Складіть смужки гармошкою й приклейте круги.
4. Виріжте з кольорового паперу гребінець, очі, крила та хвіст. Приклейте всі частини до тулуба (2).

5. У групі вигадайте історію, яка могла б трапитися з вашими півниками (3).
6. Сфотографуйте історію півників. Уставте фото на сторінку текстового редактора Word і додайте виноски з текстом. У вас вийде чудовий комікс.
7. Роздрукуйте комікси та зробіть виставку коміксів про півників.
8. Проаналізуйте роботу своєї команди. Зробіть висновки.

РОЗДІЛ 7

ЦІКАВИМОСЯ ВІНАХОДАМИ ЛЮДСТВА

У цьому розділі ми будемо шукати відповіді на запитання

- Як винаходи та відкриття допомагають людям?
- Які найвідоміші винахідники?
- Яких осіб культури і мистецтва України та світу з різних історичних періодів вам відомі?
- Які спортсмени та спортсменки мають найбільші досягнення?
- Як люди «відкривають» світ?
- Які мандрівники й першовідкривачі найбільш відомі?
- Як телебачення, комп'ютер, мобільний телефон та інші електронні засоби впливають на здоров'я?
- Чому в Інтернеті потрібно бути обережним?
- Як оберігати себе в Інтернеті?
- Як створювати прості програми?
- Які зміни природи відбуваються навесні?
- За якими рослинами та тваринами можна спостерігати навесні?

§ 24. ВИДАТНІ ДОСЯГНЕННЯ ЛЮДСТВА

1. Винахідники

Вінахід — нова й корисна для людини ідея, яку можна втілити в життя.

Винаходом може бути предмет, спосіб дії, нове застосування відомого предмета чи способу.

Особу, яка робить винаходи, називають **винахідником**.

Давні люди за допомогою різних пристосувань прагнули поліпшити своє життя. Так було винайдено спис з дерева, ніж з каменю, вогонь, сокиру, одяг з рослинних волокон і шкір. Поступово кількість предметів і способів їхнього використання зростала. Так було створено човни, лук і стріли, музичні інструменти, посуд, житло, винайдені нові матеріали для виробів: кераміка та метал.

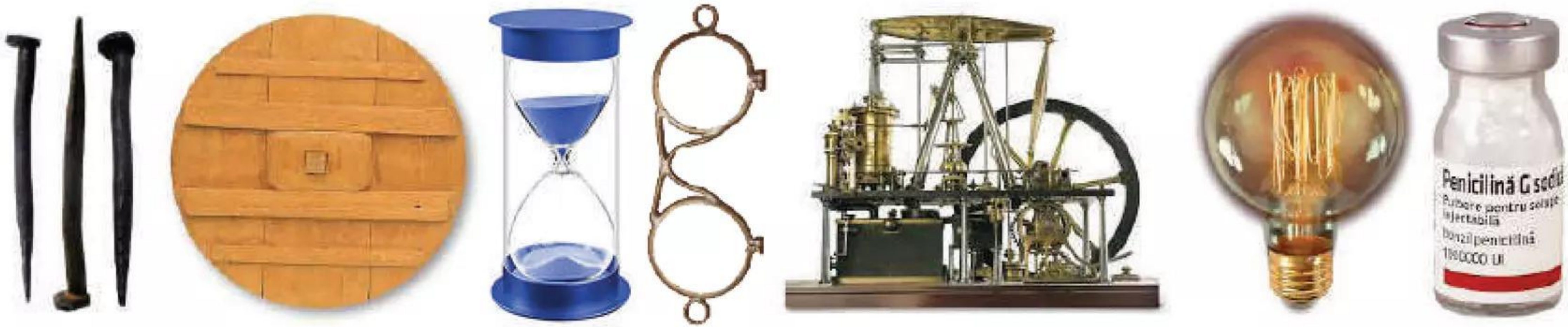
- Поміркуйте, як згадані винаходи первісних людей поліпшили їхнє життя.

За допомогою винаходів люди зберігають і поширюють знання. Поява писемності п'ять тисяч років тому уможливило передавання знань між людьми без прямого спілкування. Винайдення книгодрукування *Й. Гутенбергом* дало змогу швидко копіювати й поширювати інформацію. Швидкому копіюванню й передаванню інформації на будь-які відстані сприяли нові винаходи. Це були фотографія, телеграф, телефон, радіо, кіно та телебачення. Винайдення мережі Інтернет зробило інформацію доступною.

- Розгляньте зображені предмети. Назвіть ті з них, які ви знаєте. Для чого їх використовують? Перевірте свої припущення, читаючи продовження тексту.

Винаходи полегшують працю людей. Винайдення цвяхів розширило можливості людини будувати з дерева. Колесо полегшило роботу для землеробів. Годинник допоміг краще планувати свій час, а компас — орієнтуватися в просторі, використання окулярів людям з вадами зору — краще бачити. Винахід парового двигуна став основою для вдосконалення станків, появи корабельних двигунів, проєктування потягів. Винайдення першої лампочки *Т. Едісоном* принести світло в помешкання та на вулиці. Виявлений у чашці *А. Флемінгом* пеніцилін став основою антибіотиків. Цим препаратом лікують інфекції в людей.

Свій внесок у винаходи людства зробили й українці. *Львівські аптекарі* створили гасову лампу (1). Її використовували для освітлення аж до поширення електричної лампочки. *Ф. Піроцький* розробив проєкт електричного трамваю (2). *І. Пулюй* сконструював трубку, яка згодом стала прообразом сучасних рентгенівських апаратів (3). Так люди отримали знімки своїх внутрішніх органів. Винахідником першого гелікоптеру є *І. Сікорський* (4). *С. Корольов* став конструктором першого супутника Землі й ракети, що вивела в космос першу людину (5). 1959 р. в *Києві* було винайдено корвалол — заспокійливі ліки (6).

1

2

3

4

5

6

Це цікаво

Вислів *винаходити велосипед* означає винаходити те, що вже давно винайдене. Дійсно, у наш час винайти на-ново велосипед неможливо, бо він винайдений. Проте можна придумати вдосконалення до велосипеда.

Винахід є власністю людини, яку вона може вигідно продати, подарувати й передати. Бути винахідником дуже почесно. Тисячі людей щодня думають як удосконалити наше життя. Можливо, у вас уже є ідеї про якийсь винахід?

- Складіть якомога більше інших слів з букв слова *винахідник*.

Виготовлення катапульти

Предмети та матеріали: 9 паличок від морозива, 5 резинок для грошей, кришка від пластикової пляшки, двосторонній скотч.

Етапи роботи

1. З'єднайте нерухомо резинками 7 паличок.
2. Складіть 2 палички разом і ретельно закріпіть з одного боку. Розтисніть протилежні кінці й надіньте на підготовлену зв'язку із 7 паличок.
3. Закріпіть розщеплення двома гумками в положенні хрест-навхрест.
4. Приклейте до однієї з розщеплених паличок кришку від пластикової пляшки.
5. Придумайте змагання для катапульта.

Запитання та завдання

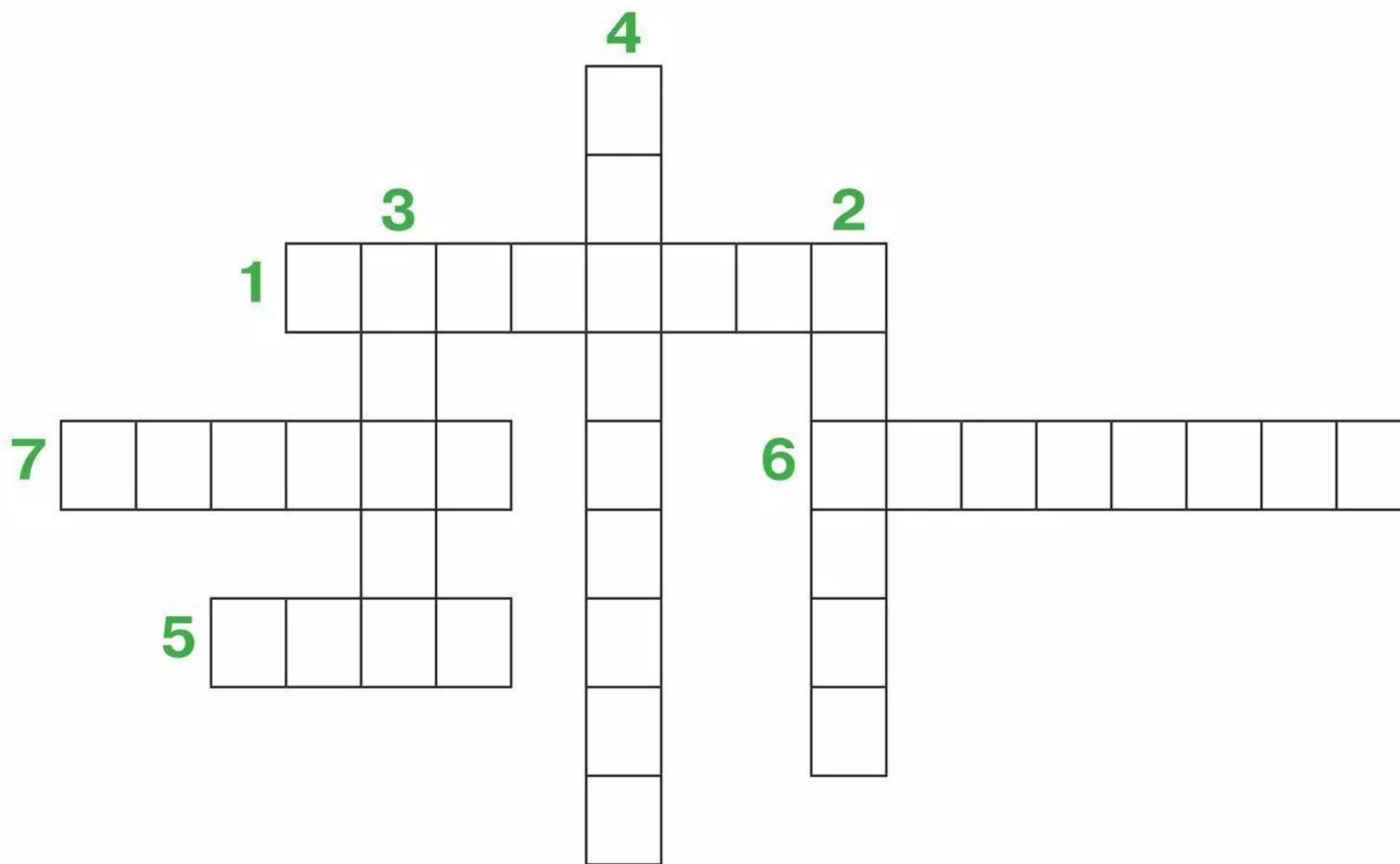
1. Назвіть у тексті інформацію, яка була вам відома, незнайома, яка виявилася цікавою.
2. Знайдіть незрозумілі слова в тексті. За допомогою Інтернету з'ясуйте їхнє значення.
3. Чому на один винахід може претендувати декілька винахідників? Як вирішити їхню суперечку?

4. Складіть список речей, які для вас важливі. Обґрунтуйте значення винаходу.

 5. Станьте «винахідниками». Придумайте нове застосування до відомих речей: ручки, м'яча та чашки.

6. Розгадайте кросворд. Упишіть на окремому аркуші винаходи, які полегшують працю людей, з розділу до кросворду.

2. Діячі культури та мистецтва, спортсмени

• Що таке *цінність*?

 Створені людством протягом історії цінності називаються **культурою**.

Процес створення чогось, що подобається іншим людям, називають **мистецтвом**.

Люди цінують митців за те, що вони створюють неповторні пам'ятки.

Найкращою скульптурою світу вважають Венеру Мілоську — мармурову статую давньогрецької богині краси та кохання (1). Найбільш відомою картиною світу є «Мона Ліза», яка була написана італійським художником Леонардо да Вінчі (2). Однією з величніших архітектурних пам'яток світу вважають єгипетські піраміди (3). Ці споруди було збудовано тисячі років тому.

- Прочитайте вираз. Як ви його розумієте?

Усе на світі боїться часу,
але й час боїться єгипетських пірамід.

Вистави за творами англійського письменника *В. Шекспіра* є найпопулярнішими у світі. Для українців найвидатнішим поетом є *Т. Шевченко*. Його вірші читають уже майже 200 років. Серед найкращих танців, музики і фільмів однозначний лідер відсутній.

Мистецтво простору

скульптура —
«мистецтво каменю»

живопис —
«мистецтво фарб»

архітектура —
«мистецтво споруд»

Мистецтво часу

лідерство —
«мистецтво слова»

танець — «мистецтво рухів тіла»

пантоміма —
«мистецтво жестів»

Мистецтво поєднання

театр — «мистецтво зображення, руху, слова, звуку»

кіно — «мистецтво зображення, руху, слова, звуку»

Прочитайте уривок вірша.

Попрощалось ясне сонце
З чорною землею.
Виступає круглий місяць
З сестрою зорею...

І темний гайок зелененький,
І місяць з зорями сіяв,
І соловейко на калині
То затихав, то щебетав...

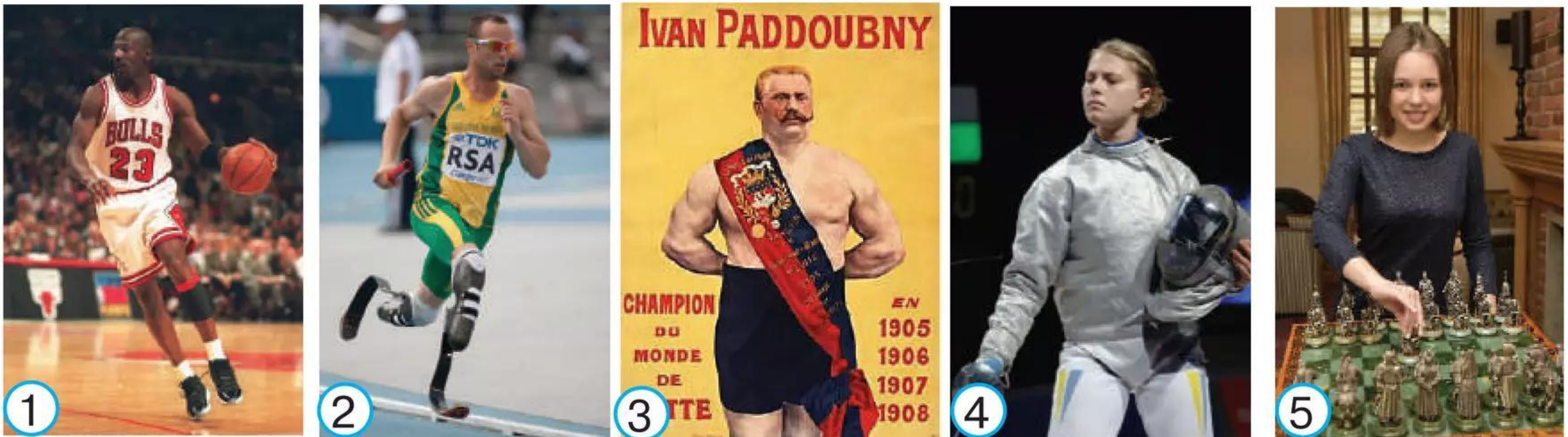
Т. Шевченко

- Про яку частину доби говорить автор? Про яку пору року?
- Проілюструйте уривок вірша за допомогою скульптури, малюнка, танцю чи вистави.

Ще одним видом мистецтва можна назвати **фізичну культуру**. Її мета — формування необхідних людині якостей свого тіла. Взірцем для інших у розвитку свого тіла є видатні спортсмени та спортсменки.

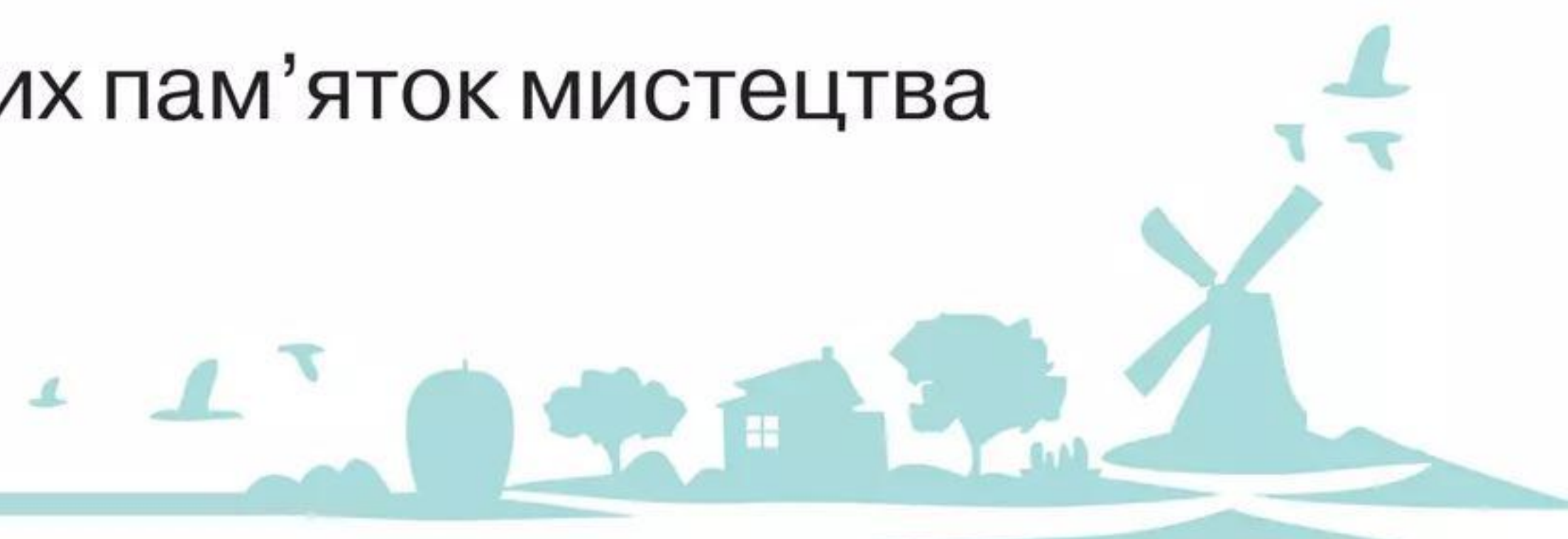
Так, найяскравішою зіркою баскетболу ХХ ст. називають американця *М. Джордана* (1). Південноафриканець *О. Пісторіус* є видатним спортсменом-паралімпійцем, володарем шести золотих паралімпійських медалей (2). Український атлет *І. Піддубний* був шестиразовим чемпіоном світу з боротьби (3). Шаблістка *О. Харлан* — переможниця європейських світових та олімпійських змагань (4). Шахістка *М. Музичук* стала чемпіонкою світу серед жінок 2015 р. (5).

Це цікаво

Паралімпійські ігри — міжнародні спортивні змагання для людей з інвалідністю. Їх традиційно проводять після Олімпійських ігор, а починаючи з 1992 р. — на тих же аренах, що й Олімпійські ігри.

Запитання та завдання

1. Створіть презентацію про відому особу культури та мистецтва України і світу.
2. Створіть у класі мінівиставку копій видатних пам'яток мистецтва світу й України.

ЗМІСТ

Розділ 5. Ми — громадяни.....	3
§ 17–18. Наша країна.....	4
§ 19. Ми — європейці	17
Розділ 6. Вчимося взаємодіяти в спільноті	25
§ 20. Емоції і почуття.....	26
§ 21. Усі люди рівні.....	35
§ 22. Співпраця в команді.....	45
§ 23. Дружба — найкращий скарб.....	53
Розділ 7. Цікавимося винаходами людства.....	61
§ 24. Видатні досягнення людства.....	62
§ 25. Інтернет — двері у віртуальний світ.....	71
§ 26. Весна днем красна.....	77
Розділ 8. Ми вдома	84
§ 27. Родина міцна ладом	85
§ 28. Побут	90
§ 29–30. Моє дозвілля	97
Розділ 9. Кожна людина — загадка	108
§ 31–32. Ми — важливі.....	109
§ 33. Організм людини.....	118
§ 34. Прийде літо — все розмаїто.....	125